

SİLAHLI ÇATIŞMA DURUMLARINDA AYRIM GÖZETMEYEN ŞİDDET HAREKETLERİNDEN KAÇAN KİŞİLERİN AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU VE TÜRK HUKUKUNDA İKİNCİL KORUNMASI

Dr. Öğr. Üyesi Meltem İNELİ CİĞER*

Öz

İkincil koruma, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme kapsamında mülteci olmak için gerekli şartlara sahip olmamasına rağmen menşe ülkeye geri gönderilmesi uluslararası insan hakları hukuku kurallarının ihlaline yol açan kişilere tanınan bir korumadır. Avrupa Birliği (AB) hukukunda ikincil koruma ilk olarak 2004/83/EC sayılı Avrupa Konseyi Vasıf Yönergesi daha sonra ise 2011/95/EU sayılı AB Vasıf Yönergesi ile düzenlenmiştir. Her iki Vasıf Yönergesi de ikincil koruma statüsünün mülteci olmak için gerekli şartlara sahip olmayan ancak menşe ülkeye geri gönderilmeleri halinde ciddi bir zarar görme riski olan ve bu risk nedeniyle menşe ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilere verilmesini öngörmektedir. Vasıf Yönergesi m. 15(c) bu ciddi zararı 'uluslararası veya ulusal silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle bir sivilin hayatına veya kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdit' olarak tanımlamaktadır. Bu deyim ne şekilde yorumlanması ve Yönerge m. 15(c) uyarınca kimlere ikincil koruma statüsü verilmesi gerektiği sadece birçok akademik tartışmaya konu olmakla kalmamış, aynı zamanda AB üyesi devletlerin ulusal mahkemeleri ve Avrupa Birliği Adalet Divanı arasında da görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de yer alan bu tartışmalı düzenlemenin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 63. maddesinin 1. fıkrasının c bendi ile mevzuatımıza aktarılması çözülmeyi bekleyen birçok hukuki sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu hukuki sorunların çözümüne katkıda bulunmak amacıyla bu makalede, hem Vasıf Yönergesi m. 15(c) hem de YUKK m.63'te yer alan 'silahlı çatışma', 'ayırım gözetmeyen şiddet' ve 'şahsi ve ciddi bir tehdit' kavramları ele

* Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: meltemciger@sdu.edu.tr). (Makale Gönderim Tarihleri: 11.04.2018-11.04.2018/Makale Kabul Tarihleri: 24.04.2018-15.05.2018)

alınmak suretiyle AB Hukukunda ve Türk Hukukunda silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinden kaçan kişilerin ikincil koruma kapsamında korunması incelenecektir. Bu incelemeden hareketle, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 63. maddesinin 1. fıkrasının c bendinde yer alan düzenlemenin yorumu ve uygulanması ile ilgili bazı tespit ve önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler

İkincil koruma, silahlı çatışma, ayırım gözetmeyen şiddet, uluslararası insancıl hukuk, 2011/95/EU sayılı AB Vastıf Yönergesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Diakité kararı, Elgafaji kararı, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, YUKK m. 63

SUBSIDIARY PROTECTION OF PERSONS FLEEING INDISCRIMINATE VIOLENCE IN SITUATIONS OF ARMED CONFLICT IN EUROPEAN LAW AND TURKISH LAW

Abstract

Subsidiary protection is designed to protect persons who are not refugees as defined in the 1951 Convention relating to the Status of Refugees but whose return to the country of origin, nevertheless, would violate international human rights principles. In EU Law subsidiary protection is regulated by the Council Directive 2004/83/EC (Qualification Directive) and its Recast, EU Directive 2011/95/EU. Both the Qualification Directive and its Recast define a subsidiary protection beneficiary as a person "who does not qualify as a refugee but in respect of whom substantial grounds have been shown for believing that the person concerned, if returned to his or her country of origin, would face a real risk of suffering serious harm and is unable, or, owing to such risk, unwilling to avail himself or herself of the protection of that country." Serious harm is defined in article 15(c) of the Qualification Directive as: "serious and individual threat to a civilian's life or person by reason of indiscriminate violence in situations of international or internal armed conflict". Interpretation of this provision and eligibility for the subsidiary protection status under article 15(c) of the Qualification Directive have been widely debated and different views have been expressed by the Court of Justice of the European Union and national courts of the member states on these issues. This controversial

provision of the Qualification Directive has been incorporated to article 63(1) c of the Turkish Law on Foreigners and International Protection (LFIP). As a result, legal challenges relating to this provision are likely to arise. In order to address some of these legal challenges, the terms 'armed conflict', 'indiscriminate violence' and 'serious and individual threat to a person's life or person' provided both in article 15(c) of the Qualification Directive and article 63 of the LFIP will be examined in this article, with a view to clarifying eligibility of persons fleeing indiscriminate violence in situations of armed conflict for the subsidiary protection status under EU Law and Turkish Law. Building on this analysis, the article will conclude with a number of recommendations as regards to the interpretation and application of Article 63(1) c of the LFIP.

Keywords

Subsidiary protection, armed conflict, indiscriminate violence, international humanitarian law, EU Qualification Directive, CJEU, Diakité judgment, Elgafaji judgment, Turkish Law on Foreigners and International Protection(LFIP), article 63 of the LFIP

GİRİŞ

Uluslararası hukukta mültecilerin korunmasına ilişkin en temel hukuki metin, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'dir (1951 Sözleşmesi)¹. 1967 New York Protokolü² ile coğrafi ve zaman sınırlaması kaldırılan bu sözleşme mülteciyi şu şekilde tanımlamaktadır:

“ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs”³.

Bu tanıma uymamasına rağmen vatandaşı oldukları veya vatansız iseler sürekli ikamet ettikleri ülkelere dönmeleri mümkün olmayan kişiler de mevcuttur.⁴ Bu kişilere örnek olarak 1951 Sözleşmesi bakımından mülteci olmak için gerekli şartlara sahip olmamasına rağmen menşe ülkede işkence, insani olmayan veya onur kırıcı muamele veya ceza görmesi muhtemel olan kişiler ve silahlı çatışma, yaygın şiddet ve ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalmış kişiler verilebilir. İkincil koruma (*subsidiary protection*) 1951 Sözleşmesi m. 1 A (2)'de yer alan mülteci tanımına uymamasına rağmen menşe ülkeye geri gönderilmesi uluslararası insan hakları hukuku kurallarının ihlaline yol açan kişilere tanınan bir koruma biçimidir⁵. Tamamlayıcı korumanın (*complementary protection*) bir yansıması olan ikincil korumanın amacı 1951 Sözleşmesi'nde

¹ Convention relating to the Status of Refugees (signed 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 150. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış ve 22 Nisan 1954 yılında yürürlüğe girmiştir.

² Protocol relating to the Status of Refugees (signed 31 January 1967, entered into force 4 October 1967) 606 UNTS 267. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Newyork Protokolü 31 Ocak 1967'de imzalanmış ve 4 Ekim 1967'de yürürlüğe girmiştir.

³ Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme m. 1 A (2).

⁴ **McAdam**, Jane: “The European Union Qualification Directive: the Creation of a Subsidiary Protection Regime”, International Journal of Refugee Law, Volume 17, Issue 3, 2005, s. 461.

⁵ **Goodwin-Gill**, Guy S./**McAdam**, Jane: The Refugee in International Law, First Edition, Oxford University Press, Oxford, Newyork 2007, s. 283.

öngörülen uluslararası korumanın kapsamını genişletmek suretiyle 1951 Sözleşmesi'ni tamamlamaktır⁶.

İkincil korumayı düzenleyen bir uluslararası anlaşma bulunmamaktadır. Avrupa Birliği (AB) Hukukunda ise ikincil koruma 2004 yılında kabul edilmiş olan Avrupa Konseyi'nin 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi⁷ (*Qualification Directive*) ile detaylı şekilde düzenlenmiştir⁸. 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesinin kabulü ile Avrupa Birliği hukukunda kimlere mülteci ve ikincil koruma statüsü verilmesi gerektiğine açıklık getirilmiş aynı zamanda mülteci ve ikincil koruma statüsü sahiplerine sağlanması gereken asgari haklar belirlenmiştir⁹. Yönergede bu hususların düzenlenmesi ile tüm AB üyelerinde sığınma talebinde bulunan kişilere aynı koruma statüsünün verilmesi ve üye devletlerin ulusal hukuklarındaki farklılıklar nedeniyle sığınmacıların bir üye ülkeden diğerine geçişlerinin (*secondary movements*) azaltılması amaçlanmıştır¹⁰. Ne var ki, 2004/83/EC sayılı Yönergenin kabulünü izleyen yıllarda bu hedefe tam olarak ulaşılammış ve AB üyeleri arasındaki mülteci statüsü ve ikincil koruma statülerine ilişkin uyumsuzluklar devam etmiştir¹¹. Bu uyumsuzlukların giderilmesi ve Ortak Avrupa İltica Politikası (*Common European Asylum System, CEAS*) hedefine tam olarak ulaşılması amacıyla 2011/95/EU sayılı AB Vasıf Yönergesi¹² (*Recast*

⁶ **Goodwin-Gill/McAdam**, s. 285-323; **Eksi**, Nuray: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 4. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2017, s. 52-55.

⁷ Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted OJ L 304/12, 30.9.2004.

⁸ 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesine ilişkin inceleme için bkz. **Özkan**, Işıl: Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2017, s. 235-239.

⁹ 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi Başlangıç Hükümleri, para 6.

¹⁰ 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi Başlangıç Hükümleri, para 7.

¹¹ 2007 yılının ilk çeyreğinde Almanya'da Iraklı sığınmacıların %16.3'üne mülteci statüsü ve sadece %1.1'ine ikincil koruma statüsü verilirken, İsveç aynı süre zarfında sığınma başvurusunda bulunan Iraklıların %73.2'ne ikincil koruma statüsü vermiştir. Bkz. **UNHCR**: "Asylum in the European Union, A Study on the Implementation of the Qualification Directive", 2007, <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/473050632.html>> erişim tarihi: 30.03.2018, s.13.

¹² Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted OJ L 337, 20.12.2011.

Qualification Directive) 2011 yılında kabul edilmiştir¹³. 2011/95/EU sayılı Yönerge İngiltere ve İrlanda hariç diğer tüm AB üyeleri için 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesini 22 Aralık 2013 tarihinde yürürlükten kaldırmıştır¹⁴.

İkincil korumadan yararlanacak kişiler 2004/83/EC ve 2011/95/EU sayılı Yönergelerde aynı şekilde düzenlenmiştir. 2004/83/EC sayılı Yönerge m. 2(e) ve 2011/95/EU sayılı Yönerge m. 2(f) ikincil korumadan yararlanacak kişileri şu şekilde tanımlamaktadır:

“mülteci olmak için gerekli şartlara sahip olmayan ancak menşe ülkeye ya da vatansızlar için daha önce ikamet ettikleri ülkeye geri gönderilmeleri halinde ciddi bir zarar (serious harm) göreceğine dair gerçek bir risk olan ve bu risk nedeniyle menşe ülkenin ya da vatansızlar için daha önce ikamet ettikleri ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen, Yönergenin 17 maddesinin 1. ve 2. fıkrası kapsamı dışında kalan¹⁵, üçüncü ülke vatandaşları veya vatansız kişiler.”

Bu maddede geçen ciddi bir zarar 2004/83/EC ve 2011/95/EU sayılı Yönergelerin 15. maddesinde “a) ölüm cezasına çarptırılma veya infaz edilme; b) menşe ülkede işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya ceza, c) uluslararası veya ulusal silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle bir sivilin hayatına veya kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdit” olarak tanımlanmıştır. Yönerge m. 15(a)’da yer alan ‘ölüm cezasına çarptırılma veya infaz edilme’ kavramı barış zamanında idam cezasını yasaklayan İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi¹⁶ (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AİHS) Ek Protokol 6¹⁷ esas alınmak suretiyle düzenlenmiştir ve bu fıkra yorum bakımından bir zorluk teşkil etmemektedir¹⁸. Avrupa Birliği Adalet Divanı

¹³ 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi Başlangıç Hükümleri para 8-13; Özkan, s. 235-239.

¹⁴ 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m. 41; 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi ve 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi Danimarka için bağlayıcı değildir.

¹⁵ Bu hüküm ikincil korumadan hariç tutulan kişilerin düzenlendiği maddedir. Ayrıca bkz. makalenin 1.6 başlıklı bölümü.

¹⁶ İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi, 4 Kasım 1950’de imzalanmış ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹⁷ İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi’ne ek, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokol No. 6, 28.4.1983.

¹⁸ Goodwin-Gill/McAdam, s. 326.

(ABAD) 2009 yılında verdiği Elgafaji¹⁹ kararında Vasıf Yönergesi m. 15(b)'de yer alan 'işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya ceza' teriminin işkence, insani olmayan ve aşağılayıcı muamele ve cezayı yasaklayan AİHS m. 3'e karşılık geldiğine hükmetmiştir²⁰. Bununla birlikte, Yönerge m. 15(c)'de geçen 'uluslararası veya ulusal silahlı çatışma durumlarında ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle bir sivilin hayatına veya kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdit'²¹ teriminin ne şekilde yorumlanması gerektiği ve Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamında kimlere ikincil koruma statüsü verilmesi gerektiği açık değildir. *Ayrım gözetmeyen şiddet* ve bir sivilin hayatına veya kişiliğine yönelen *şahsi tehdit* gibi birbirleriyle bağdaştırılması güç kavramları bir arada bulunduran bu maddenin yorumu doktrinde birçok tartışmaya neden olmuştur²². Öyle ki, İngiliz İltica ve Göç Mahkemesi (*UK Asylum and Immigration Tribunal, UKAIT*), KH kararında Vasıf Yönergesinin 15. maddesinin c fıkrasının her ne şekilde okunursa okunsun oldukça çetrefilli bir hüküm olduğuna dikkat çekmiştir²³.

AB Hukukundaki düzenlemelere paralel olarak ikincil koruma 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu²⁴

¹⁹ Avrupa Birliği Adalet Divanı, C-465/07 [2009] ECR I-00921, Meki Elgafaji ve Noor Elgafaji / Staatssecretaris van Justitie, 17 Şubat 2009. (Elgafaji Kararı)

²⁰ ABAD, Elgafaji Kararı, para 28.

²¹ Vasıf Yönergesi m. 15(c)orijinal metin: "serious and individual threat to a civilian's life or person by reason of indiscriminate violence in situations of international or internal armed conflict."

²² Bu konudaki farklı görüşler için bkz. Bu makalenin 1.1 başlıklı vd. bölümleri; **Goodwin-Gill/McAdam** s. 328-330; **Storey**, Hugo: "EU Refugee Qualification Directive: A Brave New World", *International Journal of Refugee Law*, Volume 20, Issue 1, 2008, s. 1-49; **Errera**, Roger: "The CJEU and Subsidiary Protection: Reflections on Elgafaji-and After", *International Journal of Refugee Law*, Volume 23, Issue 1, 2010, s. 93-112; **Lambert**, Helene, "The EU Asylum Qualification Directive, its Impact on the Jurisprudence of the United Kingdom and International Law", *International & Comparative Law Quarterly*, Volume 55, Issue 1, 2006, s. 161-192; **EU Red Cross**: "Position Paper: Proposed Recast of the EU Qualification Directive and the Asylum Procedures Directive", 2010; **UNHCR**: "UNHCR Statement on Subsidiary Protection Under the EC Qualification Directive for People Threatened by Indiscriminate Violence", January 2008, <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/479df7472.html>>erişim tarihi: 30.03.2018; **Özkan**, s. 248, 273, 274; **Yıldırım**, Tülay: *Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2016, s. 145-148.

²³ "On any reading Article 15(c) is tortuously worded." KH (Article 15(c) Qualification Directive) Iraq CG [2008] UKAIT 00023, 25 March 2008, para 32. (KH Kararı)

²⁴ R.G 11/4/2013, S. 28615.

(YUKK) ile ilk defa hukukumuzda girmiştir²⁵. Bununla birlikte 2004/83/EC ve 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de yer alan tartışmalı düzenleme birkaç değişiklik ile mevzuatımıza aktarılmıştır²⁶. Mevzuatımızda silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinden kaçan kişilerin ikincil korunması YUKK m. 63'de şu şekilde düzenlenmiştir:

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.”

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 63. maddesinin 1. fıkrasının c bendinin 2004/83/EC ve 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergeleri m. 15(c) esas alınarak düzenlenmesi Avrupa'da Vasıf Yönergesi m.15 (c) ile ilgili ortaya çıkan yorum sorunlarının Türk makamlarının önüne gelmesini de kaçınılmaz hale getirmiştir. Silahlı çatışmadan kaçan kişilerin ikincil korunması hususunun önemine rağmen, henüz Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 63. maddesinin 1. fıkrasının c bendini detaylı inceleyen ve bu maddedeki silahlı çatışma, ayırım gözetmeyen şiddet ve şahsa yönelik ciddi tehdit kavramlarının ne şekilde yorumlanması gerektiğini tartışan Türkçe bir akademik çalışma mevcut değildir. Doktrindeki bu boşluğu doldurmayı amaçlayan bu makalede silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinden kaçan kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda ikincil koruma kapsamında korunması incelenecektir.

²⁵ **Soykan**, Cavidan: “The New Draft Law on Foreigners and International Protection in Turkey”, Oxford Monitor of Forced Migration, Volume 2, Issue 2, 2012, s. 41, 42.

²⁶ **Özer**, Y. Yeşim: “Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası Göç: Yasalaşma ve İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 45, Cilt 1, 2011, s. 79; **Tokuzlu**, Lami Bertan: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Yasal Belirlilik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı 7, Cilt 1, 2016, s. 1082; **Çelik**, Neşe Baran: “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri” İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, Cilt 1, 2015, s. 78-79.

Makalede iki ana konu ele alınacaktır. Makalenin ilk bölümünde ABAD ve AB üyesi devletlerin ulusal mahkemelerinin içtihatları ışığında 2004/83/EC ve 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergeleri m. 15(c) uyarınca kimlere ikincil koruma statüsü verildiği incelenecektir. Bu amaçla, Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de geçen silahlı çatışma, ayırım gözetmeyen şiddet, sivil, kişinin hayatına veya kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdit ve kişinin ciddi bir zarar göreceğine dair gerçek risk terimlerinin ne şekilde yorumlanması gerektiği ortaya konulacaktır. Bu terimlerin uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak mı yoksa diğer hukuk dalları esas alınarak mı yorumlanması gerektiği de bu bölümde tartışılacaktır. Makalenin ikinci bölümünde ise Türk hukuku ve uygulamasında silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinden kaçan kişilerin ikincil koruma statüsü ile korunması incelenecektir. Bu bölümde ayrıca, AB hukuku ve uygulaması ile ilgili ilk bölümdeki hukuki değerlendirmeden hareketle YUKK m.63'ün yorumu ve uygulanması ile ilgili bazı tespit ve önerilerde bulunulacaktır.

I. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA SİLAHLI ÇATIŞMA DURUMLARINDA AYRIM GÖZETMEYEN ŞİDDET HAREKETLERİNDEN KAÇAN KİŞİLERİN İKİNCİL KORUNMASI

Amsterdam Andlaşması'nın²⁷ 61. maddesinde, bu andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi olan 1 Mayıs 1999 tarihini izleyen beş yıllık süre içerisinde Birliğin sığınma, göç ve üçüncü ülke vatandaşlarının haklarının korunması konusunda düzenlemeler yapması öngörülmüştür²⁸. Bu doğrultuda Avrupa Konseyi ilk fasıl göç ve iltica yönergelerini kabul etmiş ve 2004/83/EC sayılı Avrupa Konseyi Vasıf Yönergesi mülteci statüsünün yanı sıra ikincil koruma statüsünü de detaylı şekilde düzenlemiştir. Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması'nın Lizbon Andlaşması²⁹ ile değişik 78. maddesi, Birlik sınırları içerisinde uluslararası korumaya muhtaç üçüncü ülke vatandaşlarına gereken hukuki statünün verilmesi ve geri göndermeme prensibinin gözetilmesini sağlamak amacıyla AB'nin ortak bir iltica, ikincil koruma ve geçici koruma

²⁷ Council of the European Union: Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Related Acts, OJC 340/110,10.11.1997. (Amsterdam Andlaşması)

²⁸ Amsterdam Andlaşması m. 61(a) ve (b).

²⁹ European Union: Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, OJC 306/2, 13.12. 2007. (Lizbon Andlaşması)

politikası geliştirmesini öngörmüştür³⁰. Öngörülen bu amaca ulaşmak ve Avrupa’da ortak bir ikincil koruma sistemi oluşturmak için 2011/95/EU sayılı AB Yönergesi 2011 yılında kabul edilmiş ve bu Yönerge 22 Aralık 2013’te yürürlüğe girmiştir.

Silahlı çatışmalarda ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinden kaçan kişilerin ikincil koruma statüsünden faydalanması 2004/83/EC ve 2011/95/EU sayılı Yönergelerde aynı şekilde düzenlenmiştir. Vasıf Yönergesi m. 2 ve m. 15(c) birlikte ele alındığında AB Hukukunda ikincil koruma statü sünün şu kişilere sağlanması öngörülmüştür:

“mülteci olmak için gerekli özelliklere sahip olmayan ancak menşe ülkeye ya da daha önce ikamet ettikleri yere geri gönderilmeleri halinde, uluslararası veya ulusal silahlı çatışma durumunda ayırım gözetmeyen şiddet nedeniyle bir sivilin hayatına ve kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdit nedeniyle ciddi bir zarar göreceğine dair gerçek bir risk olan ve bu risk nedeniyle menşe ülkenin ya da vatansızlar için daha önce ikamet ettikleri ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen, üçüncü ülke vatandaşları veya vatansız kişiler”

Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamında ikincil koruma statüsü verilmesi öngörülen kişilerin tam olarak tespit edilebilmesi için bu bölümde a) uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma, b) ayırım gözetmeyen şiddet, c) sivil, d) kişinin hayatına ve kişiliğine yönelik ciddi ve şahsi bir tehdit ve d) kişinin ciddi bir zarar göreceğine dair gerçek risk kavramlarının anlamı ve bunların ne şekilde yorumlanması gerektiği ABAD kararları, AB üyesi devletlerinin ulusal mahkeme kararları ve bu konudaki akademik çalışmaların incelenmesi suretiyle ortaya konulacaktır.

1.1. Uluslararası ve Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma

AB hukukuna göre sığınmacıların Vasıf Yönergesi m. 15(c) uyarınca ikincil koruma statüsü başvuruları incelenirken ilk olarak sığınmacının menşe ülke ve bölgesinde silahlı çatışmanın var olup olmadığı araştırılmıştır. Bu araştırmanın yapılabilmesi için de uluslararası silahlı çatışma ve uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışma kavramlarının tanımlanması gerekmektedir.

³⁰ Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Andlaşma, <<https://www.ab.gov.tr/files/pub/atlamalar.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018, m. 78(1).

Silahlı çatışmayı açık şekilde tanımlayan bir uluslararası sözleşme bulunmasa da, silahlı çatışma ilk bakışta bir uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır³¹. İngiliz İltica ve Göç Mahkemesi 2008 yılında verdiği KH kararında, Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de yer alan silahlı çatışmanın bir uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak yorumlanması gerektiğine hükmetmiştir³². Uluslararası insancıl hukuka göre uluslararası silahlı çatışmanın var olması için iki veya daha fazla devletin arasında kuvvete başvurma söz konusu olmalıdır³³. 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol No I³⁴ kapsamında devletler arasındaki silahlı çatışmalar ile devletle sömürge durumundan bağımsızlığa kavuşma mücadelesi veren, yabancı kuvvet işgaline ve ırkçı rejime karşı mücadele veren silahlı grupların taraf oldukları silahlı çatışmalar uluslararası silahlı çatışma olarak sayılmıştır.³⁵

1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma durumunda tarafların uyması gereken asgari koşulları düzenlemişse de uluslararası olmayan silahlı çatışmayı tanımlamamıştır³⁶. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma 1977 tarihli Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol No II'de bir devletin ülkesinde, bir yanda devletlerin silahlı kuvvetleri ile diğer yandan sürekli ve eşgüdümlü askeri operasyon

³¹ **Moreno-Lax**, Violeta: "Of Autonomy, Autarky, Purposiveness and Fragmentation. The Relationship between EU Asylum Law and International Humanitarian Law" in **Cantor**, David/**Durieux**, Jean-François (eds), *Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law*, 1. Baskı, Martinus Nijhoff Yayınevi, 2014, s. 333; **Nicolosi**, Salvatore Fabio: "Disconnecting Humanitarian Law from EU Subsidiary Protection: A Hypothesis of Defragmentation of International Law", *Leiden Journal of International Law*, Volume 29, Issue 2, 2016, s. 469.

³² İngiliz İltica ve Göç Mahkemesi, KH Kararı, para 36, 60.

³³ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY), *The Prosecutor v. Dusko Tadic*, Karar, IT-94-1-A, 2 Ekim 1995, para 70; **Tütüncü**, Ayşenur: *İnsancıl Hukuka Giriş*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s. 56.

³⁴ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I No'lu Protokol (8 Haziran 1977).

³⁵ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I No'lu Protokol m. 1; **Sur**, Melda: *Uluslararası Hukukun Esasları*, 11. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2017, s. 298, 299.

³⁶ Silahlı çatışma kavramını insancıl hukuk bakımından detaylı şekilde inceleyen çalışmalar için ayrıca bkz. **Ertuğrul**, Ümmühan Elçin: "Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması" *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 75, Cilt 1, 2017, s. 155-164; **Parlak**, Türkan Melis: *Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalarda Kadınların Korunması*, 1. Baskı, 12 Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 10-14.

yönetebilecek ve ülkenin bir bölümünü denetimi altında tutan, sorumlu bir komuta altındaki silahlı gruplar arasındaki silahlı çatışmalar olarak tanımlamıştır³⁷. Ek Protokol No II ayrıca açıkça “İşbu Protokol, silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi iç gerginlik ve iç karışıklık durumlarında uygulanmaz” demek suretiyle silahlı çatışmayı dar olarak yorumlamıştır³⁸. Günümüzde uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmanın bu tanımdan daha geniş şekilde yorumlanması gerektiği görüşü öğretide kabul görmektedir³⁹. Bu görüşü destekler nitelikte Türk Kızılayı ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi uluslararası olmayan silahlı çatışmayı “bir devletin topraklarında düzenli silahlı kuvvetler ile teşhis edilebilir silahlı gruplar arasındaki ya da birbiriyle çatışan silahlı gruplar arasındaki muharebe” olarak tanımlamıştır⁴⁰.

Bir çatışmanın insancıl hukuk bakımından uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma sayılabilmesi için bugün iki ana şart aranmaktadır: bunlardan ilki çatışmanın asgari bir şiddet seviyesine ulaşmış olması ki bunun tespitinde genellikle çatışmanın belirli bir süredir devam ediyor olması da aranmaktadır⁴¹. Örneğin, uluslararası insancıl hukuk bakımından polis güçlerinin kısa süren bir operasyonu ile bastırılabilen ve devlet güçlerinin daha kapsamlı askeri müdahalesini gerektirmeyen isyan ve silahlı muhalif hareketler uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olarak kabul edilme-

³⁷ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin II No’lu Protokol m. 1 (a); **Sur**, s. 298.

³⁸ **Batur Yamaner**, Melike/**Öktem**, A. Emre/**Kurtdarcan**, Bleda/**Uzun**, Mehmet C.: Çeviri: “12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri” Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı 42, İstanbul 2009 <<https://www.icrc.org/en/download/file/35023/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 266.

³⁹ Bkz. **Pazarıcı**, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, 14. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 2015, s. 545.

⁴⁰ **Türk Kızılayı/ICRC**, “Uluslararası İnsancıl Hukuk” 2004, <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/82543505_77468056_uluslararasi-insancil-hukuk.pdf> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 8.

⁴¹ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY), The Prosecutor v. Fatmir Limaj, IT-03- 66-T, 30 Kasım 2005, para. 135-170; **International Committee of the Red Cross (ICRC) Opinion Paper**: “How is the Term “Armed Conflict” Defined in International Humanitarian Law?”, March 2008, <<https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 3.

yecektir⁴². İkinci şart ise, silahlı çatışmaya müdahil olan devlet dışı grupların organize silahlı kuvvet olarak nitelendirilebilmesi yani, belirli bir emir komuta zinciri ile yönetiliyor olması ve askeri operasyonu yürütme kapasitesine sahip olmasıdır⁴³. Görüldüğü üzere bu iki şartı sağlamayan ülke içi ayaklanma, karışıklık ve münferit terör eylemleri uluslararası insancıl hukuk bakımından uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olarak kabul edilmeyecektir.

İnsancıl hukuk dışında silahlı çatışmanın konu edildiği bir diğer hukuk dalı da uluslararası ceza hukukudur. Bir uluslararası ceza hukuku kavramı olarak silahlı çatışmanın kapsamı bir insancıl hukuk kavramı olan silahlı çatışmadan daha geniştir⁴⁴. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Tadiç⁴⁵ kararında silahlı çatışmanın “devletler arasında kuvvete başvurulduğunda veya bir ülke sınırları içerisinde hükümet güçleriyle organize silahlı gruplar arasında veya sadece bu gruplar arasında uzun süren silahlı şiddet durumlarında” var olduğuna hükmetmiştir⁴⁶. Bu karardan hareketle ve uluslararası insancıl hukuku da yoruma esas alarak İngiliz Göç ve İltica Mahkemesi, HH kararında 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesinde yer alan silahlı çatışma teriminin: “(a) devletler arasındaki bir uyuşmazlığın silahlı kuvvetlerin müdahalesi ile sonuçlandığı durumlarda, (b) devletler arasında silahlı kuvvetlere başvurulduğunda ve (c) devlet otoriteleri veya organize silahlı kuvvetler arasında veya sadece organize silahlı kuvvetler arasında uzun süren şiddet söz konusu olduğunda” var olduğuna hükmetmiştir⁴⁷. Görüldüğü üzere İngiliz Göç ve İltica Mahkemesi uluslararası insancıl hukuku esas almak suretiyle Vasıf Yönergesi m. 15(c)’de yer alan silahlı çatışmayı dar olarak yorumlamıştır. Bu dar yorum benimsendiğinde şiddeti belirli bir asgari düzeye ulaşmayan, uzun süre devam etmeyen ve tarafları organize silahlı birlikler olmayan çatışmalardan kaçan kişiler ikincil korumanın kapsamı dışında kalmaktadır. Avrupa Birliği Adalet Divanı bu dar yorumu

⁴² ICRC Opinion Paper, s. 3.

⁴³ **Schindler**, Dietrich: The Different Types of Armed Conflicts According to the Geneva Conventions and Protocols, Alphen aan den Rijn Sijthoff & Noordhoff, Volume 163, 1979, s. 147; ICRC Opinion Paper, s. 3.

⁴⁴ **McAdam**, s. 148.

⁴⁵ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY), Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A, 15 Temmuz 1999. (Tadiç Kararı)

⁴⁶ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadiç Kararı, para 70.

⁴⁷ HH & Others (Mogadishu: armed conflict: risk) Somalia CG [2008] UKAIT 00022, para 320.

2014 yılında verdiği Diakité⁴⁸ kararı ile reddetmiş ve silahlı çatışmanın bir AB hukuku terimi olarak uluslararası insancıl hukuktan bağımsız (*autonomous*) bir şekilde yorumlanması gerektiği görüşünü ortaya koymuştur⁴⁹.

Belçika Danıştay Diakité’de ABAD’a iki soru yöneltmiştir: bunlardan ilki Vasıf Yönergesi m. 15(c)’de geçen silahlı çatışma kavramının bir uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak mı yorumlanması gerektiği ve eğer cevap olumsuz ise ikincil koruma statüsünün verilmesi için aranan silahlı çatışmanın varlığının hangi ölçütlere göre belirlenmesi gerektiği olmuştur⁵⁰. ABAD ilk olarak uluslararası insancıl hukukun ve 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesinde yer alan ikincil korumanın amaçlarının ve sağladığı korumanın farklı olduğunu dolayısıyla Yönerge m. 15(c)’de yer alan silahlı çatışma kavramının bir uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak yorumlanmaması gerektiğine karar vermiştir⁵¹. Mahkeme ilgili maddede geçen uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramının dar şekilde yorumlanması gerektiği görüşünü reddederek uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma terimini “bir devletin silahlı kuvvetlerinin bir veya birden fazla silahlı grup ile çatışması veya iki veya ikiden fazla silahlı grubun birbiri ile çatışması” olarak tanımlamıştır⁵². Bu karar ile ABAD çatışmaların uzun bir süre devam etmesinin, çatışmanın yoğunluğunun belirli bir seviyenin üstünde olmasının ve çatışma taraflarının organize birlikler olmasının silahlı çatışmanın var olması için zorunlu şartlar olmadığına karar vermiştir⁵³.

Her ne kadar Diakité kararında silahlı çatışma kavramının yorumu ilgili önemli bazı hususlar açığa kavuşturulmuş olsa da, AB üyelerinde silahlı çatışmanın varlığının tespiti ile ilgili bir görüş birliği bulunmamaktadır. Avrupa Sığınma Destek Ofisi’nin (*European Asylum Support Office, EASO*) yaptığı bir araştırmaya göre 2014 sonu itibarıyla bu araştırmaya katılan tüm üye devletlerdeki iltica başvurularını değerlendiren makamlar Vasıf Yönergesi m. 15(c) bakımından Afganistan’da silahlı çatışmanın var olduğunu

⁴⁸ Avrupa Birliği Adalet Divanı, C-285/12 [2014], Aboubacar Diakité/Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides, 30 Ocak 2014.

⁴⁹ **Moreno-Lax**, s. 334.

⁵⁰ ABAD, Diakité Kararı, para 17.

⁵¹ ABAD, Diakité Kararı, para 23-26.

⁵² ABAD, Diakité Kararı, para 35.

⁵³ **Bauloz**, Céline: “The Definition of Internal Armed Conflict in Asylum Law: The 2014 Diakité Judgment of the EU Court of Justice” *Journal of International Criminal Justice*, Volume 12, Issue 4, 2014, s. 839.

kabul etmiştir⁵⁴. Bununla birlikte dört üye devlet uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmanın tüm Afganistan genelinde olduğu kabul edilirken, diğer dört üye devlet ise sadece güney, doğu ve güney doğu Afganistan'da silahlı çatışmanın var olduğu kabul etmiştir⁵⁵. Yine, 2014 sonu itibariyle beş üye devlette Irak'taki çatışmalar uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olarak tanımlarken, sekiz üye devlette Bağdat, Al-Anbar, Musul, Kerkük ve Diyala gibi sadece Irak'ın bazı şehir ve bölgelerinde silahlı çatışmanın var olduğu kabul edilmiştir⁵⁶. Bu örneklerden de görüldüğü üzere her ne kadar ABAD Diakité kararı ile Vasıf Yönergesi m.15(c)'de geçen silahlı çatışma terimini tanımlamış olsa da AB üyeleri arasında 2014 yılı sonu itibariyle silahlı çatışmanın varlığının tespiti ile ilgili ortak bir uygulama olduğunu söylemek zordur.

Yukarıdaki araştırma sonuçlarına rağmen Diakité kararının zamanla AB devletler arasında silahlı çatışmanın yorumu ile ilgili ortak görüş benimsenmesine ve ikincil korumadan daha fazla kişinin yararlanmasına katkıda bulunması beklenmektedir⁵⁷. Bu görüşü destekler nitelikte bir karar da İngiliz Üst Mahkemesi İltica ve Göç Dairesi'nin (*UK Upper Tribunal, UKUT*) 2017 yılında verdiği ZMM kararıdır⁵⁸. Mahkeme Diakité kararını müteakiben verdiği bu kararda Vasıf Yönergesinde yer alan silahlı çatışma teriminin bir insancıl hukuk kavramı olarak yorumlanmaması gerektiğini belirtip bir silahlı çatışmanın var olması için uluslararası hukuk kurallarının ihlalinin de gerekli olmadığına karar vermiştir⁵⁹. Görüldüğü üzere, Diakité kararı sonrasında İngiliz Mahkemeleri de silahlı çatışma terimini geniş şekilde yorumlamıştır.

1.2. Ayrım Gözetmeyen Şiddet

Vasıf Yönergesi m. 15(c) uyarınca ikincil korumaya ilişkin yapılacak değerlendirmede, menşe ülkedeki silahlı çatışmanın tespitinden sonra silahlı

⁵⁴ **European Asylum Support Office (EASO)**: "The Implementation of Article 15(c) QD in EU Member States", July 2015 <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/EASO_The-Implementation-of-Art-15c-QD-in-EU-Member-States.pdf> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 8-9. (EASO (2015))

⁵⁵ **EASO (2015)**, s. 8-9.

⁵⁶ **EASO (2015)**, s. 13.

⁵⁷ **Bauloz**, s. 844, 845; **Lambert**, s. 228.

⁵⁸ Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) ZMM (Article 15(c)) Libya CG [2017] UKUT 263 (IAC), para 12. (ZMM Kararı)

⁵⁹ İngiliz Üst Mahkemesi, ZMM Kararı, para 12.

çatışma nedeniyle ortaya çıkan ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri araştırılmalı ve şiddetin seviyesi (*the degree of indiscriminate violence*) belirlenmelidir. İngiliz İltica ve Göç Mahkemesi 2008 yılında verdiği KH Kararında, ayırım gözetmeyen şiddet kavramının silahlı çatışma terimine benzer şekilde uluslararası insancıl hukuk esas alınarak yorumlanması gerektiğine ve ancak uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlali söz konusu olduğunda ayırım gözetmeyen şiddetin var olabileceğine karar vermiştir⁶⁰. Burada belirtmek gerekir ki, sivil halka yönelik şiddet eylemleri ve saldırılar uluslararası insancıl hukuk tarafından yasaklanmıştır⁶¹. 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol No I m. 51(4) ayırım gözetmeksizin yapılan saldırıları yasaklamış ve bu maddede ayırım gözetmeksizin yapılan saldırılar şu şekilde tanımlanmıştır:

“a) Belirli bir askeri hedefe yöneltilmemiş saldırılar; b) Belirli bir askeri hedefe yönlendirilemeyen savaş yöntemleri ve araçlarının kullanıldığı saldırılar; ya da c) Bıraktıkları etkiler bu Protokolce öngörülmediği şekilde sınırlandırılmayan savaş yöntemlerinin ve araçlarının kullanıldığı saldırılar; ve netice olarak, böyle her bir durumda, hiç bir ayırım gözetmeksizin askeri hedefleri ve sivilleri ve sivil malları vurma özelliğine sahip yöntemlerin kullanıldığı saldırılar.”

Bu Protokolde yer alan ayırım gözetmeyen saldırı tanımına paralel şekilde, İngiliz İltica ve Göç Mahkemesi 2008 yılında verdiği HH kararında Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de yer alan ayırım gözetmeyen şiddetin savaşanlar (*combatants*) tarafından sivil veya askeri hedef ayırımı gözetmeden gerçekleştirilen şiddet hareketlerini kapsadığına hükmetmiştir⁶². Fransız Danıştayı (*Conseil d'État*) ise 2009 yılında verdiği Baskarathas kararında, sivil halkı hedef alan saldırılar ve sivil halkı yerinden etme amacı güden silahlı eylemleri ayırım gözetmeyen şiddet olarak kabul etmiştir⁶³.

⁶⁰ İngiliz Göç ve İltica Mahkemesi, KH Kararı, para 60; **Hailbronner**, Kay (edn) EU Immigration and Asylum Law Commentary on EU Regulations and Directives, 1. Baskı, Hart Publishing, 2010, s. 1149.

⁶¹ 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol No I, m. 51; **Tütüncü**, s. 93.

⁶² HH & others (Mogadishu armed conflict - risk) Somalia CG [2008] UKAIT 00022, para 333.

⁶³ Conseil d'État (France), 3 Juillet 2009, Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides c M. Baskarathas, No 320295. <<http://www.conseil-etat.fr/fr/arianeweb/CE/decision/2009-07-03/320295>> erişim tarihi: 30.03.2018; **European Asylum Support Office (EASO)**: “Article 15(c) Qualification Directive (2011/95/EU) A Judicial

ABAD 2009 yılında verdiği Elgafaji kararında ayrım gözetmeyen şiddeti açık bir şekilde tanımlamamakla birlikte ayrım gözetmeyen şiddetin kişileri şahsi özellik ve durumlarına bakmaksızın etkilediğini tespit etmiştir⁶⁴. ABAD bu kararda ayrıca ayrım gözetmeyen şiddetin bir uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak yorumlanması gerektiği görüşünü reddetmiştir⁶⁵. Elgafaji kararını müteakiben İngiliz Üst Mahkemesi 2012 tarihli HM kararında, ayrım gözetmeyen şiddeti belirli kişileri veya genel olarak bir ülke halkını hedef alan, olay yerinde bulunan sivilleri şiddete maruz bırakan hareketler olarak tanımlamıştır⁶⁶. Bu hareketlere örnek olarak da kalabalık yerlerde hedefi dışındaki kişilere de zarar veren bombalı saldırıları veya diğer silahlı saldırıları vermiştir⁶⁷.

Makalenin 1.5 başlıklı bölümünde de detaylı şekilde inceleneceği üzere silahlı çatışma nedeniyle yerinden edilen kişilerin ikincil korumaya ilişkin başvurularının değerlendirilmesinde menşe ülkedeki ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesi büyük önem taşımaktadır. Bu öneme rağmen, ABAD ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesinin ne şekilde belirlenmesi gerektiğine dair bugüne kadar bir değerlendirmede bulunmamıştır⁶⁸. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kişinin silahlı çatışmanın devam ettiği bir yere geri gönderilmesi durumunda AİHS m. 3 ihlali ile karşılaşma riskini incelerken, kişinin geri döneceği yerdeki ölüm ve yaralılara ilişkin verileri, çatışmada kullanılan yöntem ve silahların niteliğini ve silahlı çatışmanın/şiddet hareketlerinin varlığı nedeniyle yerinden edilmiş kişilerin sayısını dikkate almaktadır⁶⁹. AB üyeleri de ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesini belirlerken AİHM'e benzer bazı ölçütleri esas almaktadır.

Lambert, AB üyesi devletlerin ulusal mahkemelerinin kararlarını incelediği çalışmasında mahkemelerin ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesinin belirlemede dört ana faktörü dikkate aldığını belirtmektedir: a) silahlı çatışma sırasındaki kayıplar, b) sivil kayıplar, c) çatışma nedeniyle yerinden

---

Analysis”, December 2014, <<https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/Article-15c-Qualification-Directive-201195EU-A-judicial-analysis.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 17. (EASO (2014))

⁶⁴ ABAD, Elgafaji Kararı, para 34.

⁶⁵ **Nicolosi**, s. 479.

⁶⁶ HM and others (Article 15(c)) Iraq CG [2012] UKUT 00409(IAC), para 42. (HM Kararı)

⁶⁷ İngiliz Üst Mahkemesi, HM Kararı, para 42.

⁶⁸ **Moreno-Lax**, s. 336.

⁶⁹ AİHM, Sufi and Elmi/Birleşik Krallık, 28.11.2011; **Moreno-Lax**, s. 336.

edilen kişilerin sayısı ve d) menşe ülkedeki siyasal otoritenin temel işlevlerini yerine getirip getirmediği bir diğer deyişle menşe ülkenin çökmüş devlet (*collapsed state*) ya da başarısız devlet (*failed state*) niteliği taşıyıp taşımadığı⁷⁰. Gerçekten de, İngiliz Mahkemeleri ayırım gözetmeyen şiddetin seviyesini değerlendirirken sığınmacının menşe ülke veya bölgesindeki sivil ölümler ve yaralanmalar ile ilgili istatistikleri dikkate almaktadır⁷¹. Slovenya Mahkemeleri ise bu ölçütün yanı sıra menşe ülkede yerinden edilmiş kişilerin sayısını, yerinden edilmiş kişilerin ülke içinde sığındıkları bölgelerdeki gıda, güvenlik ve temizliğe ilişkin insani koşulları ve devletin güvenlik, sağlık, gıda ve içme suyu gibi temel hizmetleri sağlayıp sağlamadığını değerlendirmektedir⁷². Fransız Danıştay'ı ise ayırım gözetmeyen şiddetin seviyesini belirlerken sivil halka yöneltilen saldırı ve hak ihlallerini ve bunların sivil halkı zorla yerinden edip etmediğini dikkate almaktadır⁷³. Bu kıstaslar esas alınarak tespit edilen ayırım gözetmeyen şiddetin seviyesi Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamında kişinin hayatına ve kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdidin değerlendirilmesinde önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Sivil

Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamında **sadece** sivillerin ikincil korumadan yararlanması öngörülmüştür⁷⁴. Bu nedenle kişinin menşe ülkesinde silahlı çatışma ve ayırım gözetmeyen şiddetin varlığı tespit edildikten sonra uluslararası koruma arayan kişinin sivil olup olmadığı tespit edilmelidir. Uluslararası insancıl hukuk esas alındığında, sivil terimi 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne göre savaştan olmayan kişileri kapsamaktadır⁷⁵. Bu tanıma göre silahlı kuvvet mensupları ile silahlı kuvvetlere bağlı milis ve gönüllü birlik mensupları sivil olarak kabul edilmemektedir⁷⁶. Sivil ayrıca çatışmaya katılmamış ya da aktif çatışma dışı kalmış birey olarak da tanımlanabil-

⁷⁰ Lambert, s. 125.

⁷¹ İngiliz Üst Mahkemesi, HM Kararı, para 42, 44.

⁷² Administrative Court of Slovenia, Judgments of 25 Sept 2013, I U 498/2012-17 and 29 Jan 2014, I U 1327/2013-10; EASO (2014), s. 17.

⁷³ Fransız Danıştay'ı, Baskarathas Kararı; EASO (2014), s. 17.

⁷⁴ EASO (2014), s. 19.

⁷⁵ Turns, David: "The Law of Armed Conflict" in Evans, Malcolm (edn) International Law, 4. Baskı, Oxford University Press, 2014, s. 843.

⁷⁶ Tütüncü, s. 85.

mektedir⁷⁷. ABAD Diakité kararında Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de yer alan silahlı çatışma gibi ikincil korumanın kapsamının belirlenmesi için önem arz eden terimlerin uluslararası insancıl hukuktan bağımsız olarak, bu terimlerin sözlük anlamlarının ve parçası oldukları hukuki metinlerin amaç ve bütünü (*context*) ışığında yorumlanması gerektiğini belirtmiştir⁷⁸. Bu yorum dikkate alındığında, silahlı çatışma taraflarına mensup, çatışmada aktif olarak yer alan kişiler sivil sayılmayacaktır. Örneğin, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmada taraflardan biri devlet ise bu devletin ordu mensupları sivil olarak kabul edilmeyecektir⁷⁹.

ABAD Vasıf Yönergesine ilişkin kararlarında sivil terimini açıkça tanımlamadığı için sivil teriminin sadece uluslararası insancıl hukuk esas alınarak mı yorumlanması gerektiği yoksa daha geniş bir yorum metodunun mu izlenmesi gerektiği konusunda üye devletler arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır⁸⁰. AB üyeleri bir sığınmacının Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamında sivil olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini belirlerken kişinin silahlı çatışmada savaşan olarak yer alıp almadığını, yer aldıysa çatışmadaki rolünü ve gönüllü olarak mı yoksa zorlanarak mı çatışmada yer aldığını araştırmaktadır⁸¹. Şunu da belirtmek gerekir ki; başvurusunun sivil olarak kabul edilemeyeceği ve bu nedenle Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamında ikincil koruma statüsü elde edemeyeceği durumlarda, bu kişinin Vasıf Yönergesi m. 15(a) ve 15(b) kapsamında ikincil korumadan yararlanıp yararlanamayacağı araştırılmalıdır⁸². Bunun nedeni, Vasıf Yönergesi m. 15(a) ve 15(b)'de uluslararası koruma başvurusunun ikincil koruma statüsünden yararlanması için sivil olması şartı aranmamasıdır.

1.4. Kişinin Hayatına ve Kişiliğine Yönelik Ciddi ve Şahsi Bir Tehdit

Bir sivilin ikincil koruma statüsünden faydalanabilmesi için menşee ülkede silahlı çatışma ve ayrım gözetmeyen şiddetin varlığı yeterli olmakta, sığınmacının silahlı çatışma durumlarında ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle hayatına veya kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdidin (*serious and individual threat to a civilian's life or person by reason*

⁷⁷ 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi; **Türk Kızılayı/ICRC**, s. 20.

⁷⁸ ABAD, Diakité Kararı, para 27.

⁷⁹ **EASO (2014)**, s. 19-20.

⁸⁰ **EASO (2015)**, s. 4

⁸¹ **EASO (2015)**, s. 4

⁸² **EASO (2014)**, s. 19.

of indiscriminate violence) var olması gerekmektedir. İlk bakışta ayırım gözetmeyen şiddet ve şahsi tehdit çelişen iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır⁸³. Vasıf Yönergesinin başlangıç hükümlerinde “bir halkın bütünü- nün veya sadece bir bölümünün genel olarak maruz kaldığı riskler normal şartlarda kendiliğinden şahsi bir tehdit ve ciddi bir zarar yaratmaz” denilmektedir⁸⁴. Bu hüküm dikkate alındığında ayırım gözetmeyen şiddet ve bir kişinin hayatına veya kişiliğine yönelen şahsi ve ciddi bir tehdit terimlerinin birlikte yorumlanması daha da zor bir hale gelmektedir⁸⁵. Ayrıca, Vasıf Yönergesi m. 15(c)’de geçen hayat veya kişiliğe yönelen tehdit kavramının ne anlama geldiği de açık değildir.

Şahsi ve ciddi tehdidin tespitindeki önemli sorunlardan biri de belirli bir hedef gözetmeyen şiddet hareketlerinin ne zaman bir kişiye ve hayatına yönelik şahsi bir tehdit oluşturacağına ilişkindir. ABAD Elgafaji kararında bu soruya cevap vermiştir⁸⁶. ABAD Elgafaji kararında Vasıf Yönergesi m. 15 (a) ve m. 15(b)’de yer alan nedenlerden dolayı zarar görme riskinin şahsi nitelikte olduğunu fakat Yönerge m. 15(c)’de yer alan ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinden doğan zarar görme riskinin daha genel olmakla birlikte aynı yerde yaşayan birçok kişiyi etkileyebilecek nitelikte olduğunu belirtmiştir⁸⁷. ABAD, ayrıca ayırım gözetmeyen şiddet nedeniyle sığınmacının hayatına veya kişiliğine yönelen şahsi riski değerlendirirken Türkçe’ye değişken ölçek olarak çevrilmesi mümkün olan ‘*sliding scale*’ yaklaşımını benimsemiştir⁸⁸. Mahkemenin bu yaklaşımına göre kişinin menşe ülke ve bölgesindeki ayırım gözetmeyen şiddetin seviyesinin yüksekliği ile sığınmacının bu hareketlerden dolayı hayatının ve kişiliğinin şahsi ve ciddi bir tehli- kede olacağını gösterme gerekliliği arasında ters orantı bulunmaktadır⁸⁹.

ABAD Elgafaji kararında açıkça silahlı çatışma durumunda ayırım gözetmeyen şiddet seviyesinin çok yüksek olduğu ve bu nedenle bir ülke veya bölgeye dönecek olan tüm sivillerin hayatının veya kişiliğinin risk altında olduğu **istisnai** durumlarda artık sığınmacının bu şiddet hareketleri

⁸³ Goodwin-Gill/McAdam, s. 327, 328; McAdam, s. 481; Tokuzlu, s. 1084.

⁸⁴ McAdam, s. 481.

⁸⁵ 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi Başlangıç Hükümleri para 35; McAdam, s. 481.

⁸⁶ Türkçe literatürde Elgafaji kararı yazarlar tarafından birbirinden farklı şekillerde yorumlanmıştır bkz. Özer, s. 79, 80; Özkan, s. 305; Ertuğrul, s. 173; Tokuzlu, s. 1084.

⁸⁷ ABAD, Elgafaji Kararı, para 34.

⁸⁸ ABAD, Elgafaji Kararı, para 39.

⁸⁹ ABAD, Elgafaji Kararı, para 35, 47.

nedeniyle şahsi olarak hayatının veya kişiliğinin tehdit altında olacağını göstermesi ve kanıtlaması gerekmediğini tespit etmiştir⁹⁰. ABAD'ın değişken ölçek yaklaşımı esas alındığında silahlı çatışma durumlarında ayrım gözetmeyen şiddet hareketlerinin çok sık ve yoğun olarak yaşanmadığı bir bölgeden gelen bir sığınmacının ikincil koruma statüsünden faydalanabilmesi için kadın olma, çocuk olma, belirli bir azınlığa, dini gruba veya meslek grubuna mensup olma gibi kişisel özellikleri nedeniyle hayatının ve kişiliğinin tehdit altında olacağını göstermesi gerekmektedir⁹¹.

Bir kişinin silahlı çatışma durumlarında ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle hayatının veya kişiliğinin şahsi ve ciddi bir tehdit altında olup olmadığı incelenirken ilk olarak menşe ülke veya bölgedeki ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesi ve yoğunluğu tespit edilmelidir. Bu değerlendirmede makalenin 1.2 başlıklı bölümünde belirtilen kıstasların da değerlendirildiği menşe ülke bilgisi önemli bir rol oynamaktadır. Menşe ülke bilgisi, menşe ülkede ve bölgedeki şiddetin seviyesine ilişkin bilgiler ile sığınmacının döneceği ülkede/yerde hayatı veya kişiliğinin şiddet hareketleri nedeniyle şahsi ve ciddi bir tehdit altında olacağına dair iddia ve kanıtlar birlikte değerlendirilmelidir⁹². Bu değerlendirmede menşe ülke ve bölgedeki şiddet seviyesi ile uluslararası koruma arayan kişinin yaşı, cinsiyeti, dini, eğitim durumu, mesleği gibi kişisel özellikleri birlikte dikkate alınmalıdır. Bu şekilde yapılan bir değerlendirme sonucu, İngiliz Üst Mahkemesi 2011 yılında verdiği AMM kararında, eğitilmiş orta sınıfa mensup kişiler ve ülkenin yönetiminde söz sahibi güçlü kişilerle bağlantısı olan kişiler dışındaki tüm Somali vatandaşlarının Somali'nin Başkenti olan Mogadişu'ya dönüşünün bireylerin hayatı ve kişiliğine yönelik ciddi bir tehdit oluşturduğunu ve bu nedenle sayılan özellikleri taşımayan tüm Somalili sivilin Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamında ikincil korumadan yararlanabileceği tespitinde bulunmuştur⁹³. Fransız Ulusal İltica Hukuk Mahkemesi 9 Mart 2018 tarihli kararında Kabil'deki güvenlik durumunu, burada yaşanan bombalı intihar saldırıları ve terörist saldırılar ve Kabil'in Afganistan'da en çok sivil ölümlerinin gerçekleştiği şehir olmasını dikkate alarak **herhangi** bir sivilin Kabil'e dönüş nedeniyle hayatına ve kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdide

⁹⁰ ABAD, Elgafaji Kararı, para 39, 43.

⁹¹ HH and Others v Secretary of State for the Home Department [2010] EWCA Civ 426, para 33.

⁹² **Errera**, s. 106.

⁹³ AMM and Others v Secretary of State for the Home Department [2011] UKUT 00448. (AMM Kararı)

maruz kalacağını kabul etmiş ve davada Afgan başvuruçulara ikincil koruma statüsü verilmesine hükmetmiştir⁹⁴.

1.5. Ciddi bir Zarar Görmeye Dair Gerçek Risk

Bir kişinin ikincil korumadan yararlanabilmesi için menşe ülkede silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle kişinin hayatına veya kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdidin varlığının tespiti sonrası bu tehdit nedeniyle kişinin menşe ülkede ciddi bir zarar göreceğine dair gerçek bir riskin (*real risk of suffering serious harm*) var olup olmadığı değerlendirilmektedir.

Gerçek riskin ne şekilde yorumlanması gerektiğine dair Vasıf Yönergesinde veya ABAD kararlarında açık bir hüküm bulunmamaktadır⁹⁵. Gerçek risk (*real risk*) kavramı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin AİHS m. 3'e ilişkin iddiaları incelediği davalarda ihtimalden öteye gitmeyen riskleri ve uzak ihtimalleri kapsam dışı bırakmak için kullandığı bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır⁹⁶. EASO'ya göre gerçek risk, ayırım gözetmeyen şiddetin bir kişiye ciddi bir zarar verebilme kapasitesi ile ilgilidir⁹⁷. Yine EASO'ya göre ciddi bir zarar kavramı menşe ülkede kişinin haklarına olan müdahalenin doğasını ve yoğunluğunu yansıtan bir ölçüttür ve ciddi bir zararın varlığı için müdahale ve hak ihlallerinin belirli bir seviyeye ulaşması aranır⁹⁸.

İngiliz Üst Mahkemesi HM kararında bir zararın ciddi olarak nitelendirilebilmesi için zararın tıbbi müdahale gerektirecek kadar ciddi olması gerektiğine hükmetmiştir⁹⁹. Ayrıca Mahkeme bu zararın sadece fiziksel şiddetle sınırlı olmayıp psikolojik de olabileceğini örneğin, travma sonrası stres bozukluğunun da zarar kapsamında kabul edilebileceğini belirtmiştir¹⁰⁰.

⁹⁴ La Cour Nationale du Droit d'asile (France), 2ème Section, 1ère Chamber, 9 Mars 2018, No, Office français de protection des réfugiés et apatrides (OFPRA) c M. H., No 17045561 <<http://www.cnda.fr/content/download/130526/1323291/version/1/file/CNDA%209%20mars%202018%20M.%20H.%20n%C2%B0%2017045561%20C.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 3-4.

⁹⁵ **McAdam**, s. 483.

⁹⁶ AİHM, Soering/Birleşik Krallık, 7 Temmuz 1989, para 88; **EASO (2014)**, s. 13.

⁹⁷ **EASO (2014)**, s. 13.

⁹⁸ **EASO (2014)**, s. 13.

⁹⁹ HM and Others (Article 15(c)) Iraq CG [2012] UKUT 00409(IAC), para 45.

¹⁰⁰ İngiliz Üst Mahkemesi, HM ve Diğerleri Kararı, para 45; İngiliz Üst Mahkemesi, ZMM Kararı, para 18.

Zarar, işkence ve yaralama gibi doğrudan şiddet hareketlerinden doğabileceği gibi sivillerin evlerine ve işyerlerine yapılan baskınlar, kaçırılma, şantaj, kişilerin malvarlığına el konulması gibi doğrudan olmayan şiddet hareketleri olarak da karşımıza çıkabilmektedir¹⁰¹.

Silahlı çatışma ve şiddet hareketlerinin menşe ülke veya bölgede yaşayan tüm sivillerin hayatını tehdit ettiği durumlarda da kişinin ciddi bir zarar görme riskinin gerçek bir risk olduğunu kabul etmek gerekir. Ayrıca, kişinin hayatına veya kişiliğine yönelik tehdidin ve zarar görme riskinin doğrudan silahlı çatışmadan veya savaşan taraflardan kaynaklanmasına da gerek yoktur¹⁰². Bu tehdit silahlı çatışma nedeniyle bir ülke veya bölgedeki hukuk sisteminin çöküşü, güvenlik ve düzenin bozulması, devlet otoritesinin etkinliğini yitirmesi nedeni ile ortaya çıkan şiddet hareketleri, otorite yokluğunda sivillerin işlediği yağma gibi hukuka aykırı eylemler veya insan hakları ihlallerinden de kaynaklanabilmektedir¹⁰³.

1.6. Vasıf Yönergesi m. 15(c) Uyarınca Yapılan İkincil Korumaya İlişkin Değerlendirme ve İkincil Korumadan Hariç Tutulma

AB hukukunda bir kişinin ikincil korumadan yararlanabilmesinin ilk şartı AB vatandaşı olmaması ve mülteci olmak için gerekli şartlara sahip olmamasıdır. 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m. 2(d) mülteci terimini 1951 Sözleşmesi ile aynı şekilde tanımlamaktadır¹⁰⁴. Vasıf Yönergesinin lafzında ve ABAD kararlarında açıkça belirtildiği üzere ikincil koruma 1951 Sözleşmesinin yerine geçmeyi değil onu tamamlamayı amaçlayan bir uluslararası koruma kategorisidir¹⁰⁵. Bu nedenle, AB üyeleri bir sığınmacının uluslararası korumaya ilişkin talebini incelerken ilk olarak bu kişinin 1951 Sözleşmesi kapsamında mülteci sayılıp sayılmayacağını değerlendirecek ve ancak kişiye mülteci statüsünün verilmesi kesin olarak mümkün değilse ikincil korumaya ilişkin değerlendirmeyi yapacaktır¹⁰⁶. Bunun aksi, tümü 1951 Sözleşmesine taraf olan AB üyelerinin bu sözleşmeden kaynaklanan uluslararası sorumluluklarının ihlalini doğuracaktır.

¹⁰¹ EASO (2014), s. 24-25.

¹⁰² İngiliz Üst Mahkemesi, HM ve Diğerleri Kararı, para 42.

¹⁰³ İngiliz Üst Mahkemesi, HM ve Diğerleri Kararı, para 42 ve 45.

¹⁰⁴ Bu iki tanım arasındaki tek fark AB vatandaşlarının 1951 Sözleşmesinde yer alan mülteci tanımına uysalar da AB hukuku bakımından mülteci olarak kabul edilmemeleridir.

¹⁰⁵ ABAD, Diakité Kararı, para 33; EASO (2014), s. 11.

¹⁰⁶ EASO (2014), s. 11-12.

Uluslararası koruma statüsü değerlendirmesinde dikkat edilecek başka bir husus da sığınmacının ikincil koruma statüsünden hariç tutulan bir kişi olup olmadığının tespitidir. İkincil korumadan hariç tutulma 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m.17'de 1951 Sözleşmesi m. 1(F)'ye paralel olarak düzenlenmiştir. Vasıf Yönergesi m.17 uyarınca barışa karşı suç, savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlediğine, Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna, ağır bir suç işlediğine ve bulunduğu ülkenin kamu düzeni ve güvenliğine tehdit oluşturduğuna dair ciddi emareler olan kişiler ikincil korumadan hariç tutulmuştur. Uluslararası koruma değerlendirme sırasında yukarıda sayılan hariç tutulma nedenlerinden birinin varlığı tespit edilirse, değerlendirme son bulacak ve başvuru reddedilecektir.

İkincil korumaya ilişkin değerlendirmede başvurucunun menşe ülkeye dönmesi durumunda Vasıf Yönergesinin 15. maddesinin a, b ve c fıkralarında belirtilen nedenler ile ciddi bir zarar görme riski olup olmadığı tespit edilmelidir. Her ne kadar 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m. 2 ve m. 15 sadece menşe ülkeden bahsetse de ciddi bir zarar görme riskine ilişkin bu değerlendirme kişinin menşe bölgesi ve menşe ülkede güvenli şekilde geri dönebileceği diğer bölgeler için de yapılmalıdır. Bunun nedeni 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m. 8'de düzenlenen dâhili kaçış alternatifi (*internal flight alternative*) veya bir diğer adıyla dâhili koruma alternatifi (*internal protection alternative*). Vasıf Yönergesi m. 8 uyarınca, uluslararası koruma değerlendirmesinde menşe ülkedeki belirli bir bölgede, başvurucunun a) haklı sebeple zulüm görme riski veya ciddi zarar görme riski bulunmuyor ise veya b) zulümden veya ciddi zarardan korunması mümkün ise ve bu bölgeye güvenli şekilde ve menşe ülkenin hukukunu ihlal etmeden seyahati ve girişi mümkün ise ve makul olarak bu bölgeye yerleşmesi beklenebilir ise kişinin uluslararası korumaya ihtiyacı olmadığı kabul edilecek ve başvuru reddedilecektir. Bu nedenle ikincil korumaya ilişkin değerlendirmede sığınmacının sadece menşe ülke ve bölgedeki değil, kişinin güvenli ve kalıcı bir şekilde dönmesi ve orada hayatını sürdürmesi mümkün olan diğer bölgelerdeki ciddi bir zarar görme riski de incelenmelidir.

Makalenin konusu olan Vasıf Yönergesi m. 15(c) kapsamındaki değerlendirme şu şekilde yapılacaktır. İlk olarak uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişinin menşe ülke ve bölgesinde hâlihazırda devam eden uluslararası silahlı çatışmanın veya uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmanın var olup olmadığı tespit edilecektir. Bu tespit ABAD'ın Diakité kararı üye devletler tarafından dikkate alınacak ve silahlı çatışma bir ulus-

lararası insancıl hukuk kavramı olarak değil daha geniş şekilde yorumlanacaktır.

Silahlı çatışmanın tespitinden sonra ikinci olarak silahlı çatışma nedeniyle ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinin varlığı tespit edilecektir. Ayırım gözetmeyen şiddet ve bu şiddetin seviyesinin tespitinde hangi ölçütlerin esas alındığı makalenin 1.2 başlıklı bölümünde ortaya konulmuştur. Ayrıca bu değerlendirme sırasında, sığınmacının sivil olup olmadığı da incelenecektir. Kişinin sivil olduğu doğrulandıktan sonra, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle sığınmacının hayatı veya kişiliğine yönelik şahsi ve ciddi bir tehdit var mı, sorusuna cevap aranacaktır. Bu tahlilde ABAD'ın Elgafaji kararında benimsediği değişken ölçek yaklaşımı esas alınacak ve menşe ülke ve bölgedeki şiddet seviyesi ne kadar yüksek ise sığınmacının kişisel olarak bu şiddet hareketlerinden dolayı hayatının ve kişiliğinin ciddi bir tehdit altında olacağını göstermesi o kadar az beklenecektir. Bu inceleme sonrasında ayırım gözetmeyen şiddet nedeniyle sığınmacının hayatı ve kişiliğine yönelik ciddi ve şahsi bir tehdit tespit edilirse ve bu tehdit nedeniyle kişinin menşe ülkede ciddi bir zarar göreceğine dair gerçek bir riskin varlığı söz konusu ise artık silahlı çatışmadan kaçan kişiye ikincil koruma statüsü verilecektir.

II. TÜRK HUKUKUNDA SİLAHLI ÇATIŞMA DURUMLARINDA AYRIM GÖZETMEYEN ŞİDDET HAREKETLERİNDEN KAÇAN KİŞİLERİN İKİNCİL KORUMA İLE KORUNMASI

İkincil koruma mevzuatımızda mülteci ve şartlı mülteci statüsü ile birlikte uluslararası koruma başlığı altında düzenlenmiştir¹⁰⁷. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 2016 yılında ülkemizde 66.167 kişi uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş ve 23.886 başvurusunun uluslararası koruma talebi kabul edilmiştir¹⁰⁸. Uluslararası koruma başvurusu kabul edilenler arasında kaç kişiye ikincil koruma statüsü verildiği 2016 Göç Raporunda belirtilmemiştir. Ülkemizde ikincil koruma statüsünden yararlan-

¹⁰⁷ Bkz. **Çiçekli**, Bülent: 6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteciler Hukuku, 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, s. 286-301, s. 301, 302; **Eksi**, s. 52, **Özkan**, s. 44.

¹⁰⁸ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: 2016 Türkiye Göç Raporu, Nisan 2017, <http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 72, 74. 2017 Göç Raporu makalenin yazım tarihi itibarıyla yayınlanmamıştır.

nanlar kişilerin sayısı ile ilgili de makalenin yazım tarihi itibarıyla kamuya açık herhangi bir veri bulunmamaktadır.

İkincil koruma statüsünün kimlere verileceği YUKK m.63'te şu şekilde düzenlenmiştir:

“(1) Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.”

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 63. maddesinin 1. fıkrası c bendi uyarınca ikincil koruma statüsü verilmesi öngörülen kişilerin tam olarak tespit edilebilmesi için bu bölümde a) uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma, b) ayırım gözetmeyen şiddet ve c) şahsa yönelik ciddi ve şahsi bir tehdit kavramları ele anılacak ve bu terimlerin yorumu ile YUKK m. 63'ün yorumu ve uygulanmasına ilişkin bazı tespit ve önerilerde bulunulacaktır.

2.1. Uluslararası ve Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma

Uluslararası koruma başvuruları değerlendirilirken Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 63. maddesinin 1. fıkrasının c bendinin kapsamında yapılacak incelemede ilk olarak kişinin menşe ülkesinde silahlı çatışmanın var olup olmadığı tespit edilmelidir. Bu gerekliliğe rağmen, YUKK m. 63'te geçen 'uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma' kavramı YUKK veya Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te¹⁰⁹ (YUKK Uygulama Yönetmeliği) tanımlanmamıştır. Makalenin 1.1 başlıklı bölümünde Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de yer alan silahlı çatışma kavramı ve yorumu ele alınmıştır. Bu bölümde yer alan incelemeler sonucunda uluslararası silahlı çatışmanın devletler arasında kuvvet kullanımına başvurulduğunda söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁰⁹ R.G 17/3/2016, S. 29656.

Daha önce belirtildiği üzere, Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de geçen silahlı çatışma bir uluslararası insancıl hukuk terimi olarak yorumlandığında asgari bir şiddet seviyesine ulaşmamış, uzun süre boyunca devam etmeyen ve tarafları organize silahlı birlikler olmayan çatışmalardan kaçan birçok kişi ikincil korumanın kapsamı dışında kalmaktadır. ABAD Diakité kararı ile Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de yer alan silahlı çatışma teriminin bir uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak değil daha geniş şekilde yorumlanması gerektiğine karar vermiştir. Diakité kararında yer alan bu tanım benimsendiğinde uluslararası insancıl hukuk kapsamında silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, düzensiz şiddet eylemleri, iç karışıklık durumlarından kaçan kişiler de gerekli diğer şartları sağladıklarında ikincil korumadan yararlanabileceklerdir.

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan geri gönderme yasağının bir yansıması olarak ortaya çıkmış olan ikincil koruma, 1951 Sözleşmesinde yer alan mülteci tanımının kapsamını genişleterek bu sözleşmeyi tamamlama amacı gütmektedir. İkincil koruma rejimlerinin bu amacı dikkate alındığında, hem Vasıf Yönergesi m. 15(c)'de hem de YUKK m. 63 (1) c'de yer alan silahlı çatışma teriminin bir uluslararası insancıl hukuk kavramı olarak değil daha geniş şekilde yorumlanması gerektiği açıktır. Bu hususlar dikkate alındığında, Türk makamlarının YUKK m. 63(1) c'de yer alan silahlı çatışma terimini yorumlarken ve başvurucunun menşe ülkesindeki silahlı çatışmanın varlığını değerlendirirken ABAD'ın Diakité kararına paralel bir yaklaşım izlemesi yerinde olacaktır. Bu tür bir yaklaşım izlendiğinde, YUKK m. 63'de geçen ülke genelindeki silahlı çatışma, bir devletin silahlı kuvvetlerinin bir veya birden fazla silahlı grup ile çatışması veya iki veya daha fazla silahlı grubun birbiri ile çatışması olarak tanımlanabilecektir.

AB üyesi devletlerin mahkemeleri sığınmacının menşe ülke ve bölgesinde silahlı çatışmanın varlığını incelerken Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi uluslararası örgütlerin söz konusu ülkede süregelen çatışmalar, şiddet hareketleri ve insan hakları ihlallerine dair raporlarını dikkate almaktadır¹¹⁰. Gerçekten de, ikincil korumaya ilişkin değerlendirmede menşe ülke bilgisi ve BM kuruluşları da dâhil olmak üzere uluslararası örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının menşe ülkedeki silahlı çatışma ve şiddet hareketleri ile ilgili hazırladığı raporlar da dikkate alınmalıdır.

YUKK m. 78(3)'de "Başvuru hakkında karar verilirken menşe veya önceki ikamet ülkesinin mevcut genel şartları ve başvuru sahibinin kişisel

¹¹⁰ EASO (2015), s. 2.

şartları göz önünde bulundurulur.” denilmektedir¹¹¹. İkincil korumaya ilişkin Göç İdaresi yetkililerinin yaptığı değerlendirmede menşe ülke bilgisinin ve menşe ülkeye ilişkin uluslararası örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının raporlarının değerlendirilmemesi Ankara 1. İdare Mahkemesi tarafından bir idari işlemin iptal nedeni olarak sayılmıştır: Ankara 1. İdare Mahkemesi 2015 yılına ait bir kararında uluslararası koruma talebi reddedilen bir Afganistan vatandaşının iddialarını incelemiş ve şu tespitle bulunmuştur:

“ülke genelindeki silahlı çatışma nedeniyle ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerine maruz kalma riskini taşıyan davacının uluslararası koruma talebinin 6458 sayılı Kanun’un 63. Maddesinde düzenlenen ikincil koruma statüsü açısından menşe ülke hakkında ulusal, uluslararası kuruluşlar (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği vs.) ve sivil toplum örgütleri ile ülkemizin Afganistan’da bulunan Büyükelçilik veya konsolosluklarınca hazırlanan varsa raporlar dikkate alınarak değerlendirilmesi ve diğer taraftan davacının ülkesinde güvenli bölgelerin var olup olmadığı hususunun da 6458 sayılı Kanun’un 78/4. maddesi gereğince araştırılması gerekirken; belirtilen hususlara riayet edilmeksizin tesis edilen davacının uluslararası koruma talebinin reddine yönelik dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmaktadır.”¹¹²

Ankara 1. İdare Mahkemesi verdiği başka bir kararda da Afganistan vatandaşı bir kişinin uluslararası koruma başvurusunda Afganistan’daki silahlı çatışma ve genel çatışma ortamından bahsetmesine rağmen başvurusunun iddialarının sadece şartlı mülteci statüsü bakımından değerlendirilip, YUKK m. 63’de yer alan ikincil korumaya ilişkin değerlendirilme yapılmadan ve Afganistan’daki çatışma ve şiddet hareketlerine ilişkin bilgi ve uluslararası raporlar değerlendirilmeden reddedilmesini hukuka aykırı bulmuştur¹¹³. Bunun gibi son derece yerinde verilmiş kararlardan da anlaşılacağı üzere hem mülteci ve şartlı mülteci statüsüne ilişkin hem de ikincil korumaya ilişkin değerlendirmede menşe ülke bilgisi ve menşe ülkedeki silahlı çatışma, şiddet hareketleri ve insan hakları ihlallerine ilişkin BM kuruluşları da dâhil olmak üzere ilgili uluslararası örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının raporları dikkate alınmadan verilecek uluslararası koruma

¹¹¹ Menşe ülke bilgisi ile ilgili ayrıca bkz. YUKK m. 93.

¹¹² Ankara 1. İdare Mahkemesi, 30/09/2015, E. 2015/308, K. 1670.

¹¹³ Ankara 1. İdare Mahkemesi, 24/03/2015, E. 2014/2031, K. 2015/601 <http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/ANKARA%201_%20%C4%B0DARE%20MAHKEMES%C4%B0%20-2015-601.pdf> erişim tarihi: 30.03.2018.

kararları iptal edilmelidir. Şunu da son olarak belirtmek gerekir ki, silahlı çatışma ve şiddet hareketlerinin hızlı değişen yapısı dikkate alındığında menşe ülke bilgisi ve uluslararası örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının raporlarının mümkün olduğunca güncel olmasına dikkat edilmelidir.

2.2. Ayrım Gözetmeyen Şiddet

YUKK m. 63(1) c kapsamında yapılacak incelemede silahlı çatışmanın tespitinden sonra menşe ülke ve bölgede silahlı çatışma ile bağlantılı olan ayrım gözetmeyen şiddet hareketlerinin varlığı ve şiddetin seviyesi incelenmelidir. YUKK ve YUKK Uygulama Yönetmeliği'nde ayrım gözetmeyen şiddet tanımlanmamıştır. Makalenin 1.2 başlıklı bölümünde Vasıf Yönergesi m. 15(c)'deki ayrım gözetmeyen şiddet kavramı incelenmiştir. Bu incelemeden hareketle ayrım gözetmeyen şiddetin sivil veya askeri hedef ayrımı gözetmeden gerçekleştirilen şiddet hareketlerini kapsadığını söylemek mümkündür. Yine ayrım gözetmeyen şiddeti sivilleri şiddete maruz bırakan hareketler veya kişileri şahsi özelliklerine ve durumuna bakılmaksızın etkileyen şiddet hareketleri olarak da tanımlamak mümkündür. Bu tanımlardan hareketle YUKK m. 63(1) c'de bağlamında ayrım gözetmeyen şiddet belirli bir hedef gözetmeyen veya belirli bir hedef gözetmesine rağmen hedefi dışındaki kişilere zarar veren şiddet hareketleri olarak tanımlanabilecektir. İbadethane, pazar, alışveriş merkezi, şehir meydanları gibi kalabalık yerlere yapılan bombalı ve diğer silahlı saldırılar, el yapımı patlayıcı maddelerin ve mayınların kullanımı, kamusal alanlarına yapılan gelişigüzel saldırılar, hava saldırıları, askeri güçlerin geri çekilirken düşmanın kullanma ihtimali olan her şeyi yok etme politikası (*scorched earth*) ve ablukaya alma ayrım gözetmeyen şiddet hareketlerine örnek olarak verilebilir¹¹⁴.

Ayrım gözetmeyen şiddetin varlığı tespit edildikten sonra şiddetin seviyesi de belirlenmelidir. AB üyesi devletlerinin ulusal mahkemelerinin ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesini belirlerken hangi kıstasları esas aldıkları makalenin 1.2 başlıklı bölümünde ortaya konulmuştur. Bu kıstaslar EASO'nun 2015 yılında yayınladığı raporda üç ana başlıkta toplanmıştır: 1) menşe ülkede güvenliğe ilişkin tehditler, 2) şiddetin mağdurları ve 3) diğer etkenler¹¹⁵. Menşe ülkede güvenliğe ilişkin tehditler başlığında menşe bölgedeki güvenlik durumu, güvenliği tehdit eden durumların sıklığı, bu durumların ülke genelinde olup olmadığı, güvenliği tehdit eden durumlarda hangi

¹¹⁴ EASO (2014), s. 17.

¹¹⁵ EASO (2015), s. 3.

yöntem ve silahların kullanıldığı (ör: el yapımı patlayıcı veya mayın ve bombaların kullanımı, hava saldırılarının varlığı vb.) ve ülkedeki yolların güvenli olup olmadığı incelenmektedir¹¹⁶. Şiddetin mağdurları ile ilgili başlıkta ise menşe ülke ve bölgedeki yaygın insan hakları ihlalleri, belirli grupların veya kişilerin hedef alındıkları saldırılar, ölüm ve yaralılara ilişkin istatistikler, sivil kayıpların sayısı, güvenlik güçlerinin verdiği kayıplar ve bölgedeki güvenlik güçlerinin halkı koruma kapasitesi dikkate alınmaktadır¹¹⁷. Değerlendirmedeki diğer kıstaslar ise menşe ülke veya bölgedeki yerinden edilmiş kişilerin sayısı, ülkeye geri dönen sığınmacı ve yerinden edilmiş kişilerin durumu, gönüllü geri dönüşlere ilişkin bilgiler, ülkede veya bölgede temel ihtiyaçlara ve hizmetlere erişim, bölgedeki sosyoekonomik durum, menşe ülkedeki yönetimin ülke genelinde kontrol ve vatandaşlarını koruma kabiliyeti olarak belirtilmiştir¹¹⁸. Bu kıstaslar YUKK m. 63(1) c kapsamında ayırım gözetmeyen şiddetin seviyesinin ve yoğunluğunun tespitinde de kullanılabilir önemli ölçütlerdir.

2.3. Şahsa Yönelik Ciddi Tehdit

YUKK m. 63(1) c kapsamında yapılacak incelemede silahlı çatışma ve ayırım gözetmeyen şiddetin tespitinden sonra ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle başvurunun şahsına yönelik ciddi tehdidin varlığı araştırılmalıdır. Bu tehdidin araştırılmasına ilişkin YUKK veya YUKK Uygulama Yönetmeliğinde bir usul öngörülmemiştir. Kanımızca YUKK m. 63'te yer alan tehdidin ciddiyeti bu tehdidi oluşturan unsurların başvurucuya fiziki ve psikolojik olarak zarar verme kapasitesi ile ilgilidir. Bu nedenle, menşe ülke ve bölgedeki şiddet seviyesinin yüksek olduğu durumlarda, kişinin şahsına yönelen tehdidin de ciddi olduğu kabul edilmelidir.

AB hukuku ve uygulamasından hareketle, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle uluslararası koruma başvurusunun şahsına yönelik ciddi tehdidin tespitinde iki ana unsurun dikkate alınması öngörülebilir. Bu unsurlardan ilki silahlı çatışma durumunda ayırım gözetmeyen şiddetin seviyesi iken ikinci unsur da kişinin yaşı, engelli olup olmadığı, cinsiyeti, etnik kökeni, mesleği ve çatışan taraflar ile olan bağlantıları gibi kişisel özellik-

¹¹⁶ EASO (2015), s. 3.

¹¹⁷ EASO (2015), s. 3.

¹¹⁸ EASO (2015), s. 3, 4.

leridir¹¹⁹. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 63. maddesinin 1. fıkrasının c bendinde geçen ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsa yönelik tehdidin ve bu tehdidin ciddiyetinin tespitinde ABAD'ın Elgafaji kararı ve bu kararda benimsenen değişken ölçek yaklaşımı yol gösterici olarak kabul edilebilir. Makalenin 1.4 başlıklı bölümünde belirtildiği üzere bu yaklaşıma göre kişinin menşe ülke ve bölgesinde ayrım gözetmeyen şiddet seviyesinin yoğunluğu ile uluslararası koruma başvurusunun şahsi olarak bu hareketlerden dolayı hayatının ve beden bütünlüğünün ciddi bir tehlikede olacağını gösterme ve kanıtlanma gerekliliği arasında ters orantı olduğu kabul edilmektedir. Eğer Türk makamları 'şahsa yönelik ciddi tehdit' kavramını Elgafaji kararında benimsenen şekilde yorumlar ise, silahlı çatışma durumunda ayrım gözetmeyen şiddet seviyesinin çok yüksek olduğu ve bu nedenle belirli bir ülke veya bölgeye dönecek olan tüm bireylerin hayatının veya kişiliğinin tehdit altında olduğu durumlarda artık sığınmacının bu şiddet hareketleri nedeniyle **şahsi olarak** tehdit altında olacağını göstermesi ve ispat etmesi beklenmeyecektir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da, şahsa yönelik ciddi bir tehdidin var olması için başvurucunun silahlı çatışmanın tarafları veya şiddet hareketleri tarafından özellikle hedef alınmasının gerekli olmayışdır¹²⁰.

Makalenin 1.5 başlıklı bölümünde de belirtildiği üzere şahsa yönelik tehdidin kaynağı doğrudan silahlı çatışma olabileceği gibi silahlı çatışma nedeniyle ülkedeki hukuk sisteminin çökmesi, güvenlik güçlerinin etkinliğini yitirmesi ve diğer kamu hizmetlerinin çöküşü sonucu ortaya çıkan silahlı çatışmanın dolaylı etkileri de olabilir. Örneğin, silahlı çatışmanın bir sonucu olarak bir ülkedeki hukuk sisteminin çökmesi ve güvenlik güçlerinin etkinliğini yitirmesi nedeniyle sivillerin işlediği öldürme ve yaralama gibi vücut dokunulmazlığına karşı suçlar, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar ile hırsızlık ve yağma gibi malvarlığına karşı suçların artması da şahsa yönelik tehdidin kaynağı olarak kabul edilmelidir¹²¹. Benzer şekilde, silahlı çatışma nedeniyle menşe ülke veya bölgede sivillerin yemek, su, acil sağlık hizmeti

¹¹⁹ Lambert, s. 217.

¹²⁰ **European Council on Refugees and Exiles (ECRE)**: "Comments from the European Council on Refugees and Exiles on the European Commission Proposal to recast the Qualification Directive" March 2010 <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/07/ECRE-Comments-on-the-Commission-Proposal-to-Recast-the-Qualification-Directive_March-2010.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018, s. 16.

¹²¹ Bundesverwaltungsgericht (Germany), Judgment of 17 November 2011, 10 C 13.10, ECLI: DE: BVerwG: 2011: 171 111U1 0C13.10.0, para 23; **EASO (2014)**, s. 18.

gibi temel ihtiyaçlarına erişememesi de tehdidin varlığını ve bu tehdidin ciddiliğini değerlendirirken dikkate alınmalıdır¹²².

2.4. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 63. Maddesinin 1. Fıkrasının c Bendi Uyarınca Yapılan İkincil Koruma Değerlendirmesi ve İkincil Korumadan Hariç Tutulma

Uluslararası koruma başvurusunun değerlendirilmesinde önce başvuru-
cunun YUKK m. 61’de tanımlandığı üzere mülteci ve YUKK m. 62 kapsa-
mında şartlı mülteci olup olmadığı değerlendirilecektir. Başvurucunun mül-
teci ve şartlı mülteci olmadığına **mutlak olarak** tespitinden sonra ikincil
korumaya ilişkin değerlendirme yapılmalıdır¹²³.

Bu hususun tespiti sırasında veya ikincil korumaya ilişkin değerlen-
dirmede başvuru-
cunun YUKK m. 64’de sayılan uluslararası koruma ve
ikincil korumadan hariç tutulan kişiler arasında olup olmadığı da değeri-
lendirilmelidir. YUKK m. 64’te ikincil korumadan hariç tutulma nedenleri
2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m. 17’ye paralel şekilde düzenlenmiş-
tir¹²⁴. YUKK m. 64 (1) 1951 Sözleşmesi m. 1 (F)’de belirtilen fiillerden
suçlu olduğuna dair ciddi kanaat olan kişileri ve Türkiye dışında hangi saikle
olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenler olan kişileri
uluslararası korumadan hariç tutmuştur. Ayrıca, kamu düzeni veya kamu
güvenliği açısından tehlike oluşturduğuna dair ciddi emareler olan kişiler ve
Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya
suçları daha önce işleyen ve sadece bu suçun cezasını çekmemek için menşe
veya ikamet ülkesini terk etmiş kişiler ikincil korumadan hariç tutulmuş-
tur¹²⁵. Eğer uluslararası koruma başvuru-
cunun uluslararası koruma değeri-
lendirmesinin başında veya bu değerlendirme sırasında YUKK m. 64 uya-

¹²² UNHCR: “Safe at Last? Law and Practice in Selected EU Member States With Respect to Asylum-Seekers”, 2011, <<http://www.unhcr.org/protection/operations/4e2d7f029/safe-law-practice-selected-eu-member-states-respect-asylum-seekers-fleeing.html>> erişim tarihi: 30.03.2018, s.60.

¹²³ Bu yöndeki İdare Mahkemeleri Kararı için bkz. Ankara 1. İdare Mahkemesi, 21/04/2015, E. 2014/2158, K. 2015/823, <http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/ANKARA%201_%20%C4%B0DARE%20MAHKEMES%C4%B0%202015-823.pdf> erişim tarihi: 30.03.2018.

¹²⁴ Çiçekli, s. 256-262.

¹²⁵ YUKK m. 64.

rınca uluslararası korumadan ve ikincil korumadan hariç tutulacak kişiler arasında olduğu anlaşılırsa kişinin başvurusu reddedilecektir.

YUKK m. 63(1) c, Vasıf Yönergesi m. 15(c)'den farklı olarak ikincil koruma statüsünün verilmesi için uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişinin sivil olmasını bir şart olarak düzenlememiştir. Bu da ilk bakışta silahlı çatışmada sivil olmayan kişilerin de YUKK m. 63(1) c, kapsamında ikincil koruma statüsünden yararlanabileceği anlamına gelmektedir. Fakat başvurucu sivil olmamakla birlikte savaş suçu, insanlığa ve barışa karşı suç işlemiş, bu suçlara iştirak etmiş veya suçların işlenmesini tahrik etmiş ise veya başvurusunun silahlı çatışmada zalimce eylemler yaptığını düşündürecek ciddi nedenler var ise artık başvurucu uluslararası korumadan hariç tutulacaktır¹²⁶. Sivil olarak sayılamayacak uluslararası koruma başvurusu arasında kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğuna dair ciddi emareler olan kişiler de yine uluslararası koruma ve ikincil korumanın dışında bırakılacaktır. Bu incelemelerden de anlaşılacağı üzere her ne kadar sivil olmamak başlı başına ikincil koruma kapsamı dışında bırakılma nedeni olarak öngörülmemişse de sivil olmayan kişiler için YUKK m. 64'de yer alan ikincil korumanın haricinde tutulma ve YUKK m. 54'te yer alan sınır dışı nedenlerine dair ayrıca bir inceleme yapılmalıdır.

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişinin mülteci ve şartlı mülteci olmadığı ve uluslararası koruma ve ikincil korumadan hariç tutulan kişilerden biri olmadığı takdir edildikten sonra YUKK m. 63 ışığında ikincil korumaya ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır. Makalenin konusu olan YUKK m. 63(1) c bakımından yapılan değerlendirmede ise önceki bölümlerde incelendiği üzere ilk olarak başvurusunun menşe ülkesinde silahlı çatışma ve bu çatışma nedeniyle ayrım gözetmeyen şiddetin varlığı tespit edilecek, daha sonra ise ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesi ve başvurusunun kişisel özellikleri de dikkate alınarak bu bilgiler ışığında başvurusunun hayatı ve bedensel bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehdit olup olmadığı araştırılacaktır.

İkincil korumaya ilişkin değerlendirmede son olarak dâhili kaçış alternatifinin var olup olmadığı değerlendirilmelidir. YUKK m. 78(4) dâhili kaçış alternatifi/dâhili koruma alternatifini 2011/95/EU sayılı Vasıf Yönergesi m. 8'e çok benzer biçimde şu şekilde düzenlemiştir:

“Başvuru sahibine, zulüm veya ciddi zarar görme tehdidine karşı vatandaşı olduğu ülke veya önceki ikamet ülkesinin belirli bir bölge-

¹²⁶ YUKK m. 64.

sinde koruma sağlanabiliyorsa ve başvuru sahibi, ülkenin o bölgesine güvenli bir şekilde seyahat edebilecek ve yerleşebilecek durumdaysa, başvuru sahibinin uluslararası korumaya muhtaç olmadığına karar verilebilir.”

Eğer başvurucunun menşe ülkede yukarıdaki şartları sağlayan güvenli bir bölgeye geri dönüşü, burada kalıcı olarak yaşaması ve bu bölgeye güvenli seyahati mümkün olacak ise ikincil koruma başvurusu reddedilebilecektir. Ankara 1. İdare Mahkemesi 2015 yılına ait bir kararında YUKK m. 78(4)'te düzenlenen dahili kaçış alternatifi değerlendirilmeden uluslararası korumaya dair karar verilmesini hukuka aykırılık nedeni olarak saymıştır¹²⁷.

SONUÇ

Bu çalışmada mevzuatımıza AB hukukundan aktarılan ikincil koruma statüsü ve silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyen şiddet hareketlerinden kaçan kişilerin AB Vasıf Yönergesi ve YUKK m. 63 kapsamında korunması ele alınmıştır.

Bu makaledeki incelemeden de anlaşılacağı üzere AB Vasıf Yönergesi m. 15(c) anlaşılması ve yorumlanması güç ve birbiri ile çelişen terimlerin yer aldığı, oldukça çetrefilli bir düzenlemedir. Bu nitelikteki bir AB hukuku düzenlemesinin sadece birkaç değişiklik ile mevzuatımıza aktarılması ne yazık ki birçok hukuki problemi de beraberinde getirmiştir. Makalede ortaya konulduğu üzere ABAD ve AB üyesi devletlerin ulusal mahkemeleri Yönergenin kabul edildiği 2004 yılından itibaren verdikleri kararlar ile Vasıf Yönergesi m. 15(c)'nin yorumu ve uygulanması ile ilgili birçok hususu açığa kavuşturmuşlardır. Avrupa mahkemelerinin içtihatları ve akademik çalışmalar ışığında silahlı çatışmalarda ayırım gözetmeyen şiddetten kaçan kişilerin ikincil korunması ile ilgili bazı önemli ilkeleri belirtmek suretiyle makalede ülkemizdeki ikincil koruma uygulamasına ve özellikle YUKK m. 63'ün yorumuna bir nebze de olsa ışık tutmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada AB hukuku ve uygulamasının incelenmesi sonucu YUKK m. 63'ün yorumu ve uygulanması ile ilgili bazı sonuçlar çıkartılmıştır. Bu sonuçları üç ana başlıkta toplamak mümkündür. İlk sonuç, YUKK m. 63'de yer alan silahlı çatışma ve ayırım gözetmeyen şiddet kavramlarının sadece uluslararası insancıl hukuk esas alınarak yorumlanmasının silahlı

¹²⁷ Ankara 1. İdare Mahkemesi, 30/11/2015, E. 2014/2070, K. 2015/2630.

çatışmadan kaçan birçok kişiyi ikincil korumanın kapsamı dışında bırakacağıdır. Bu nedenle ikincil koruma statüsünün verilmesi için büyük önem arz eden silahlı çatışma ve ayrım gözetmeyen şiddet terimlerinin uluslararası insancıl hukuka nazaran daha geniş şekilde yorumlanması gerekmektedir.

İkinci olarak, YUKK m. 63'de yer alan şahsa yönelik tehdidin tespitinde silahlı çatışma durumunda ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesi ile sığınmacının yaşı, engelli olup olmadığı, dini, cinsiyeti, etnik kökeni, mesleği ve çatışan taraflar ile olan bağlantıları gibi kişisel özelliklerinin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca, eğer menşe ülke ve bölgedeki ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesi çok yüksek ise bu şiddet hareketlerinin o bölgede yaşayan tüm siviller gibi uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişi için de şahsi ve ciddi bir tehdit oluşturduğu varsayılmalıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, AB üyesi ülkelerin ulusal mahkemeleri silahlı çatışma durumlarında şiddetin seviyesinin tespitinde menşe ülkede güvenliği tehdit eden hallerin sıklığı, bu durumların ülke genelinde olup olmadığı, güvenliği tehdit eden durumlarda hangi yöntem ve silahların kullanıldığı, sivil kayıplar, yerinden edilen kişilerin sayısı ve menşe ülkedeki siyasi otoritenin temel işlevlerini yerine getirip getirmediği gibi birçok değişkeni dikkate almaktadır. Bu ölçütlerin Türk makamları tarafından da ayrım gözetmeyen şiddetin seviyesinin tespiti için değerlendirilmesi kapsamlı ve detaylı bir ikincil koruma incelemesi yapılması anlamına gelecektir.

AB ikincil koruma hukuku ve uygulamasından çıkartılabilecek üçüncü önemli sonuç, uluslararası koruma başvurusunun şahsına yönelik tehdidin var olması için kişinin silahlı çatışma tarafları veya şiddet hareketleri tarafından özellikle hedef alınmasının gerekmemesidir. Menşe ülkede güvenlik güçlerinin etkinliğini yitirmesi, hukuk sisteminin çökmesi gibi silahlı çatışmanın dolaylı sonuçları da bir sığınmacının şahsına yönelik ciddi tehdit yaratabilecek niteliktedir.

AB hukuku ve uygulamasının incelenmesi sonucu ortaya konulan bu hususların Türk makamları tarafından ikincil korumaya ilişkin değerlendirilmede dikkate alınması, Türkiye'de geri gönderme yasağı ve uluslararası insan hakları prensiplerini gözetilen bir ikincil koruma politikası uygulanmasına ve bu korumadan gerçekten uluslararası korumaya muhtaç daha çok kişinin yararlanmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA**Kitap ve Kitap Bölümleri**

- Batur Yamaner**, Melike/Öktem, A. Emre/**Kurtdarcan**, Bleda/**Uzun**, Mehmet C. Çeviri: “12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri” Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı 42, İstanbul 2009.
- Çiçekli**, Bülent: 6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteciler Hukuku, 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015.
- Ekşi**, Nuray: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 4. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2017.
- Goodwin-Gill**, Guy S./**McAdam**, Jane: The Refugee in International Law, First Edition, Oxford University Press, Oxford, Newyork 2007.
- Hailbronner**, Kay (edn) EU Immigration and Asylum Law Commentary on EU Regulations and Directives, 1. Baskı, Hart Publishing, 2010.
- Moreno-Lax**, Violeta: “Of Autonomy, Autarky, Purposiveness and Fragmentation. The Relationship between EU Asylum Law and International Humanitarian Law” in **Cantor**, David/**Durieux**, Jean-François (eds), Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law, 1. Baskı, Martinus Nijhoff Yayınevi, 2014, s. 295-241.
- Özkan**, Işıl: Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, 2. Baskı, Seçkin, Ankara 2017.
- Parlak**, Türkan Melis: Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalarda Kadınların Korunması, 1. Baskı, 12 Levha Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Pazarıcı**, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, 14. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 2015.
- Schindler**, Dietrich: The Different Types of Armed Conflicts According to the Geneva Conventions and Protocols, Alphen aan den Rijn Sijthoff & Noordhoff, Volume 163, 1979.
- Sur**, Melda: Uluslararası Hukukun Esasları, 11. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2017.
- Turns**, David: “The Law of Armed Conflict” in **Evans**, Malcolm (edn) International Law, 4. Baskı, Oxford University Press, 2014, s. 814-815.
- Tütüncü**, Ayşenur: İnsancıl Hukuka Giriş, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2012.

Yıldırım, Tülay: *Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 2016.

Makaleler

Bauloz, Céline: “The Definition of Internal Armed Conflict in Asylum Law: The 2014 Diakité Judgment of the EU Court of Justice” *Journal of International Criminal Justice*, Volume 12, Issue 4, 2014, s. 834-846.

Çelik, Neşe Baran: “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak Ve Yükümlülükleri” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, Cilt: 1, 2015, s. 67-148.

Errera, Roger: “The CJEU and Subsidiary Protection: Reflections on Elgafaji-and After” *International Journal of Refugee Law*”, *International Journal of Refugee Law*, Volume 23, Issue 1, 2010, s. 93-112.

Ertuğrul, Ümmühan Elçin: “Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması” *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 75, Cilt 1, 2017, s. 152-180.

Lambert, Helene: “The EU Asylum Qualification Directive, its Impact on the Jurisprudence of the United Kingdom and International Law”, *International & Comparative Law Quarterly*, Volume 55, Issue 1, 2006, s. 161-192.

McAdam, Jane: “The European Union Qualification Directive: the Creation of a Subsidiary Protection Regime”, *International Journal of Refugee Law*, Volume 17, Issue 3, 2005, s. 461-516.

Nicolosi, Salvatore Fabio: “Disconnecting Humanitarian Law from EU Subsidiary Protection: A Hypothesis of Defragmentation of International Law”, *Leiden Journal of International Law*, Volume 29, Issue 2, 2016, s. 463-483.

Özer, Y. Yeşim: “Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası Göç: Yasalaşma ve İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 45, 2011, s. 73-89.

Storey, Hugo: “EU Refugee Qualification Directive: A Brave New World”, *International Journal of Refugee Law*, Volume 20, Issue 1, 2008, s. 1-49.

Soykan, Cavidan: “The New Draft Law on Foreigners and International Protection in Turkey”, *Oxford Monitor of Forced Migration*, Volume 2, Issue 2, 2012, s. 38-47.

Tokuzlu, Lami Bertan: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Yasal Belirlilik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 7, Cilt 1, 2016, s. 1061-1106.

Mahkeme Kararları

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkeme Kararları

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY), The Prosecutor v. Fatmir Limaj, IT-03- 66-T, 30 Kasım 2005

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY), Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A, 15 Temmuz 1999.

ABAD Kararları

Avrupa Birliği Adalet Divanı, C-285/12 [2014], Aboubacar Diakité / Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides 30 Ocak 2014.

Avrupa Birliği Adalet Divanı, C-465/07 [2009] ECR I-00921, Meki Elgafaji ve Noor Elgafaji / Staatssecretaris van Justitie, 17 Şubat 2009.

Fransız Mahkeme Kararları

Conseil d’État (France), 3 Juillet 2009, Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides c M. Baskarathas, No 320295. <<http://www.conseil-etat.fr/fr/arianeweb/CE/decision/2009-07-03/320295>> erişim tarihi: 30.03.2018.

La Cour Nationale du Droit d’asile (France), 2ème Section, 1ère Chamber, 9 Mars 2018, No, Office français de protection des réfugiés et apatrides (OFPRA) c M. H., No 17045561. <<http://www.cnda.fr/content/download/130526/1323291/version/1/file/CNDA%209%20mars%202018%20M.%20H.%20n%C2%B0%2017045561%20C.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018.

İngiliz Mahkeme Kararları

HH & others (Mogadishu: armed conflict: risk) Somalia CG [2008] UKAIT 00022.

HM and others (Article 15(c)) Iraq CG [2012] UKUT 00409(IAC).

KH (Article 15(c) Qualification Directive) Iraq CG [2008] UKAIT 00023.

Upper Tribunal AMM and Others v Secretary of State for the Home Department [2011] UKUT 00448. (Immigration and Asylum Chamber)
ZMM (Article 15(c)) Libya CG [2017] UKUT 263 (IAC).

Türk Mahkeme Kararları

Ankara 1. İdare Mahkemesi, 21/04/2015, E. 2014/2158, K. 2015/823.

Ankara 1. İdare Mahkemesi, 30/09/2015, E. 2015/308, K.1670.

Ankara 1. İdare Mahkemesi, 30/11/2015, E. 2014/2070, K. 2015/2630.

Diğer Mahkeme kararları

Administrative Court of Slovenia, Judgments of 25 Sept 2013, I U 498/2012-17 and 29 Jan 2014 I U 1327/2013-10.

Bundesverwaltungsgericht (Germany), Judgment of 17 November 2011, 10 C 13.10, ECLI: DE: BVerwG: 2011: 171 111U1 0C13.10.0.

Diğer Kaynaklar

EU Red Cross: “Position Paper: Proposed Recast of the EU Qualification Directive and the Asylum Procedures Directive”, 2010.

European Asylum Support Office (EASO): “Article 15(c) Qualification Directive (2011/95/EU) A Judicial Analysis”, December 2014, <<https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/Article-15c-Qualification-Directive-201195EU-A-judicial-analysis.pdf>> erişim tarihi: 30.03.2018.

European Asylum Support Office (EASO): “The Implementation of Article 15(c) QD in EU Member States”, July 2015, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/EASO_The-Implementation-of-Art-15c-QD-in-EU-Member-States.pdf> erişim tarihi: 30.03.2018.

UNHCR: “Asylum in the European Union, A Study on the Implementation of the Qualification Directive”, 2007, <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/473050632.html>> erişim tarihi: 30.03.2018.

UNHCR: “UNHCR Statement on Subsidiary Protection Under the EC Qualification Directive for People Threatened by Indiscriminate Violence”, January 2008, <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/479df7472.html>> erişim tarihi: 30.03.2018.

